

ВИЛЕНСКИЙ ВѢСТНИКЪ

ГАЗЕТА

ОФИЦИАЛЬНАЯ, ПОЛИТИЧЕСКАЯ И ЛИТЕРАТУРНАЯ.

ВЫХОДИТЪ ПО ВТОРНИКАМЪ И ПЯТНИЦАМЪ.

Цена на мѣстѣ: За годъ 10 р. За полъ-года 5 р. За четверть года 3 р. За 1 мѣсяць 1 р.
Съ пересылкою за годъ 12 р. За полъ-года 6 р. За четверть года 3 р. 50 к.
За объявленія: За строку изъ 40 буквъ платится 17 коп. сер.

СОДЕРЖАНИЕ.

Часть официальная: Высоч. приказъ. — Учреждение новаго мѣстечка. — Повѣдѣніе Его Высочества Намѣстника Польскаго. — О вывозѣ семейныхъ лицъ къ переселенію на Кавказъ. — Вильно.
Часть неофициальная: Иностранныя извѣстія: — О общее обозрѣніе. — Италия. — Франція. — Англія. — Австрія. — Пруссія. — Черногорія. — Телеграфическія депеши.
Литер. отдѣлъ: Какъ у насъ гибнутъ горячіе люди. — О похоронахъ Сырокомли. — Критика. — Письма: изъ Парижа, изъ Вилейскаго уѣзда, изъ Горы-Горекъ и изъ Кенигсберга. — О лотерей на Шимановъ и Сорокъ. — Смѣсь. — Виленскій дневникъ. — Объявленія.

Часть официальная.

Ст.-Петербургъ, 5 сентября.

— Высочайшимъ приказомъ по министерству ИМПЕРАТОРСКАГО Двора, 30 августа, Всемилостивѣйше пожалованы: Двора ЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА оберъ-церемониймейстеръ, тайный совѣтникъ графъ БОРХЪ въ действительные тайные совѣтники, съ назначеніемъ директоромъ ИМПЕРАТОРСКИХЪ театровъ и съ оставленіемъ по прежнему, почетнымъ опекуномъ, прилежителѣннѣйшій въ С.-Петербургскомъ опекуномъ совѣтъ, непримѣнимъ членомъ совѣта министерства иностранныхъ дѣлъ и почетнымъ членомъ демидовскаго дома приаріи трудящихся; действительный статскій совѣтникъ Виленскій вице-губернаторъ НАВОКОВЪ, въ званіе камергера Двора ЕГО ВЕЛИЧЕСТВА.

— Высочайшимъ приказомъ по министерству внутреннихъ дѣлъ, 30 августа, увольняются въ отпускъ за границу мировые посредники уѣздовъ: Лидскаго, коллежскій регистраторъ КОЛЕСНИЦКИЙ на 28 дней, Новоалександровскаго, РОМЕРЪ на 28 дней, и Рѣзницкаго, СОЛТАНЪ на 1 мѣсяць.

— Учреждение новаго мѣстечка. Указомъ правительствующаго сената, 4 августа, селеніе Новая Слобода Рѣзницкаго уѣзда, Витебской губерніи, принадлежащее помѣщику штабсъ-ротмистру Лосифу Сабровскому, переименовано въ мѣстечко, съ наименованіемъ онаго *Косматы*.

ВАРШАВА.

ВЕЛИКИЙ КНЯЗЬ
НАМѢСТНИКЪ.

ЕГО ИМПЕРАТОРСКО-ЦАРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА
ВЪ ЦАРСТВѢ ПОЛЬСКОМЪ.

По Высочайшему Его Императорско-Царскаго Величества повелѣнію, для огражденія спокойствія мирныхъ жителей края и для возстановленія порядка, главнокомандующій 1-ю арміею и исправляющій должность намѣстника объявилъ 2 (14) октября 1861 года Царство Польское на военномъ положеніи.

Признавъ нынѣ возможнымъ постепенное снятіе военного положенія, съ Высочайшаго Его Императорско-Царскаго Величества разрѣшенія, постановляю слѣдующее.

Статья 1. Военное положеніе, объявленное 2 (14) октября 1861 года, снимается въ уѣздахъ Радомской

губерніи, а именно: въ Радомскомъ, Сандомирскомъ, Опочинскомъ, Опатовскомъ, Келецкомъ, Мѣховскомъ, Ольшутскомъ и Стопницкомъ, за исключеніемъ городовъ Радомъ и Кельцы, въ коихъ удерживается военное положеніе въ своей силѣ, впродъ до дальнѣйшаго распоряженія.

Ст. 2. Отнынѣ военный начальникъ Радомскаго округа при исполненіи своихъ правъ и обязанностей руководствоваться будетъ опубликованными 2 (14) октября 1861 года правилами о военномъ положеніи только въ городахъ Радомъ и Кельцахъ; во всѣхъ же другихъ мѣстахъ Радомской губерніи — правилами, изданными главнокомандующимъ 1-ю арміею и намѣстникомъ для военныхъ начальниковъ 26 марта 1861 года, до объявленія военного положенія.

Ст. 3. Правила обязательны относительно воспрещенія содержанія оружія остаются въ своей силѣ.

Ст. 4. Равнымъ образомъ сохраняются полную силу Высочайшій указъ отъ 11 (23) апрѣля 1833 года о подвѣрженіи за политическія преступленія военному суду.

Ст. 5. Исполненіе сего возлагается на начальника гражданскаго управленія и командующаго войсками въ Царствѣ.

Въ Варшавѣ, 27 августа (8 сентября) 1862 года.

ПОДП. КОНСТАНТИНЪ.

Списокъ лицъ, которымъ по ходатайству Его Императорскаго Величества намѣстника Царства Польскаго вновь получили позволеніе съ позволеніемъ возвратиться на родину: 1) *Александръ Богускій*, помѣщикъ мѣстечка Челодинъ въ Радомской губерніи, назначенный въ арестантскія роты въ Бобруйскую крѣпость на полтора года. 2) *Янъ Бабовичъ*, работникъ, родомъ изъ Варшавы, назначенный на заключеніе въ бобруйскую крѣпость на полтора года. 3) *Владиславъ Польскій*, родомъ изъ мѣстечка Конина, въ Варшавской губерніи, назначенный въ арестантскія роты въ кронштадтскую крѣпость на полтора года. 4) *Томашъ Серафески*, житель мѣстечка Ченстохова, въ Варшавской губерніи, назначенный въ арестантскія роты въ бобруйскую крѣпость на полтора года. 5) *Яновскій*, экспедиторъ почтъ въ мѣстечкѣ Бѣлахъ, въ Люблинской губерніи.

(Смѣ. Почта.)

Какъ у насъ гибнутъ горячіе люди.

Воспоминанія о Петрѣ Яковлевичѣ С***

(Продолженіе. См. Н. 69.)

Въ 1845 году я получилъ мѣсто преподавателя русскаго языка для студентовъ-иностранцевъ въ С.-Петербургскомъ университетѣ. Должность моя состояла собственно въ томъ, чтобы учить ихъ правильно и складно выражаться по русски; но, повинуясь университетскому обычаю, я прочелъ вступительную лекцію объ исторіи русскаго языка. Я далекъ былъ отъ мысли, что въ числѣ моихъ слушателей былъ и С***, который пришелъ въ мою аудиторию для того, чтобы удостовѣриться, действительно ли преподавалъ Кулишъ — то самое лицо, которое онъ дружески воспитывалъ съ самаго дѣтства, наперекоръ ненавистнымъ для него учебникамъ. Я воображалъ, что С*** давнымъ давно окончилъ въ Москвѣ университетскій курсъ, и совершаетъ кругосвѣтное путешествіе, о которомъ онъ бывало мечталъ, или, въ глубокомъ уединеніи готовитъ міру какое-нибудь капитальное произведеніе науки, озабоченное самостоятельнымъ талантомъ. А С***, съ челою, лысымъ, какъ у Шекспира, все еще сидѣлъ на университетской скамейкѣ, терпѣливо собирая плоды съ древа познанія добра и зла, которое на нашей почвѣ такъ часто покрывается пустоцвѣтомъ. На другой день я въ величайшему моему удивленію и радости, получаю отъ него записку; но записка была такого содержанія, которое не каждого порадовало бы. С***, за многіе годы молчанія, вознаградилъ меня потокомъ желчи, незнавшимъ никакихъ предѣловъ. «Еслибы писалъ онъ — я увидѣлъ на кафедрѣ бронзоваго коня съ Петровскою плащью, излагающаго исторію русскаго языка, то это не столько бы меня изумило, какъ появленіе вашей особы, милостивый государь!», и проч. и проч. Само собою разумѣется, что С*** причислялъ меня къ пройдохамъ, на которыхъ онъ всегда негодовалъ, и, швырнувъ мнѣ въ лицо комокъ грязи, пожелалъ мнѣ счастливаго пути къ возвышенію, въ твердой увѣренности, что между нами все кончено. Поэтому, онъ очень удивился, когда я въ тотъ же день, отыскавъ его убогую студентскую квартиру, явился къ нему тѣмъ же

юношею, какимъ онъ зналъ меня прежде. Ему было стыдно, что онъ такъ жестоко попрекнулъ меня, и, можетъ быть, этому чувству обязанъ и полный его откровенности и доверенности, которой онъ, не извѣстно за что, лишилъ меня.

Я скоро убѣдился, что онъ нуждался въ человѣкѣ, съ которымъ могъ бы говорить отъ всей души. Онъ вѣдь уединенно и какую-то мрачную жизнь, которую только наука озарила своимъ искусственнымъ свѣтомъ, но въ которую не проникали животворные лучи дружбы и любви. Съ своей стороны и я, очутивъ, послѣ Малороссіи, въ новой для меня сферѣ жизни, былъ здѣсь, по естественному чувству украинца, болѣе или менее замкнутъ въ самомъ себѣ. Одному С*** могъ я высказывать въ Петербургѣ то, что у меня глубоко лежало въ душѣ, или горячо теплилось въ сердцѣ. Повѣсти о моей жизни, не похожей на его жизнь, видимо поднимали его изъ упадка тѣхъ чувствъ, которыми я называю юношескими. За это онъ платилъ мнѣ своею монетою, и читалъ мнѣ цѣлыя лекціи въ томъ видѣ, въ какомъ желалъ бы онъ слышать ихъ въ университетѣ. Если благодарныя воспоминанія что-нибудь значатъ для усопшихъ, то оныя скажу, что онъ, своими бесѣдами, замѣнилъ мнѣ множество книгъ, которыхъ я не читалъ и принесъ мнѣ большіе плоды, нежели какія-либо лекціи, которыми удавалось мнѣ слушать отъ официальныхъ ученыхъ. Будущи по признанію математикомъ, онъ стремился къ учености всесторонней. Счастливая память помогала ему раздвигать кругъ своихъ познаній шире и шире. Но та же самая способность останавливала его успѣхи въ достиженіи какой-нибудь спеціальной цѣли. С*** не могъ сказать, что доставляло ему болѣе удовольствія: чтеніе ли математическихъ выкладокъ Ньютона, или исторіи Тацита, или поэмы Байрона, или философскаго трактата Гегеля, или украинской лѣтописи Самовидца, или физиологическаго изслѣдованія конской породы. Не разъ я захоаживалъ его къ какому-нибудь ученому труду; но онъ указывалъ мнѣ на два чюдодана выписки изъ разныхъ книгъ, и говорилъ, что это только начало его приготовительныхъ работъ къ задуманнымъ имъ сочиненіямъ по разнымъ предметамъ.

KURYER WILEŃSKI

GAZETA

URZĘDOWA, POLITYCZNA I LITERACKA.

WYCHODZI WE WTORKI I PIĄTKI.

Цена на мѣстѣ: Рoczna rs. 10, Półroczna rs. 5, Kwartałowa rs. 3, Miesięczna rs. 1.
Z przesyłką: Roczna rs. 12, półroczna rs. 6, kwartałowa rs. 3 kop. 50.
Za wiersz ze 40 liter ogłoszenia płać się 17 kop. sr.

T R E Ś Ć.

Дѣлъъ урѣдowy: Найвысше розказы. — Установленіе новаго мѣстечка. — Розказъ Его Высочества Намѣстника въ Крѣствѣ Польскѣмъ. — О возваніи семейныхъ особъ — до прѣсѣленія на Кавказъ. — Вильно.
Дѣлъъ неурѣдowy: Вѣдомости заграничныя. — Поглядъ огólny. — Влочы. — Франція. — Англія. — Австрія. — Прусы. — Черногорье. — Деппеся телеграфичныя.
Дѣлъъ литеракскы: Оцѣнокъ россыжскы. — О погребіе Владыслава Сырокомли. — Крытыка. — Листы: зъ Парыжа, зъ п-ту Вилейскаго, зъ Горы-Горекъ и зъ Крѣствѣ. — О лотеріи на Сzymanowъ и Сорокъ. — Розмаітосці. — Дзѣнникъ Вилейскы. — Огłoszenia.

Dział urzędowy.

St-Petersburg, 5 września.

За Найвысшимъ розказемъ въ выдѣлѣ министерства Двора ЕГО ЦЕСАРСКИЕ МОЩИ, 30 сѣрпня, Наймѣстѣйшіе мѣнованіи zostali: wielki mistrz obrzędów Dworu JEGO CESARSKIEJ MOŚCI radca tajny hrabia BORCH, rzeczywistym tajnym radcą, oraz dyrektorem CESARSKICH teatrów, z pozostawieniem w dotychczasowych obowiązкахъ honorowego opiekuna zasiadającego w St.-Petersburskiej radzie opiekunów, ciągłego członka — rady ministerium spraw zagranicznych i honorowego członka — demidowskiego domu opieki dla pracujących; rzeczywisty radca stanu Wileński wice-gubernator NABOKOW szambelanem Dworu JEGO CESARSKIEJ MOŚCI.

— За Найвысшимъ розказемъ въ выдѣлѣ министерства справъ wewnętrzныхъ зъ дня 30 сѣрпня, урѣдowanіe, uwalniają się на urlop за границę: Pośrednicy pojedynczy powiatów Lidskiego registrar kolleg. KOLESIŃSKI на 28 dni, Nowoaleksandrowskiego ROMER на 28 dni i Rezyckiego SOLTAN на jeden miesiąc.

— Установленіе новаго мѣстечка. Прѣзъ указъ рздзającego сенату, 4 сѣрпня, osada Nowa Słoboda въ powiecie Rezyckim gub. Wilebskiej, należącą do obywatela sztab-rotmistrza Józefa Stabrowskiego, otrzymała miano miasteczka pod nazwiskiem *Kownaty*.

WARSZAWA.

WIELKI KSIĄŻĘ

NAMIEŚNNIK

JEGO CESARSKO-KRÓLEWSKIEJ MOŚCI
W KRÓLESTWIE POLSKIM.

Зъ мочы Найвысшого Jego Cesarsko-Królewskiej Mości rozkazu, dla zapewnienia spokojności mieszkańców i przywrócenia porządku, ogłoszony został w Królestwie Polskim pod dnem 2 (14) października 1861 roku, przez głównodowodzącego armją 1-szą p. o. Namiestnika, stan wojenny.

Uznawszy obecnie możność stopniowego uchylenia tego stanu wojennego, zъ мочы Найвысшого Jego Cesarsko-Królewskiej Mości upoważnienia, rozporządzaemy co następuje:

Артикулъ 1. Stan wojenny zaprowadzony w dniu 2 (14) października 1861 roku, znosi się въ powiatachъ gubernji

къ себѣ множествомъ развивающихся на немъ флаговъ. Озвѣдѣнный С*** видѣлъ подъ этими честными флагами множество хищныхъ пиратовъ, и готовился вступить съ ними въ открытую войну. Но я надѣялся, что его ученость, примѣненная къ службѣ подъ покровительствомъ высоко оффиціального его начальника, увлечетъ его душу къ болѣе мирнымъ подвигамъ, и радовался, что товарищъ моей бѣдной юности покажетъ наконецъ свѣту, чего онъ стоитъ.

Его причислили подъ какимъ-то названіемъ къ одному изъ департаментовъ. Его, къ немалому моему удивленію, начали занимать самыми пустыми работами, въ родѣ переводовъ съ немскаго языка къ тому подобнымъ. Его, къ моему глубокому оскорбленію, не отличали отъ толпы чиновниковъ, бѣгающихъ пѣтушкомъ къ начальнику. Я, однакожъ, скрывалъ отъ него свои чувства, и успокоивалъ его необходимостью этого служебнаго искуса, который кажется возмутительнымъ только намъ, въ области умозрѣній. Само собою разумѣется, что С*** краснѣлъ и блѣднѣлъ отъ волненія, слушая мои доводы, а потомъ разражался бурей и, по своей обычной безцеремонности со мной, говорилъ мнѣ, что я, надѣвъ чиновничій вицмундиръ, самъ опонѣлѣлъ, какъ мой начальникъ, и жду только повелѣнія, чтобы заставить такихъ людей, какъ онъ, бѣгать къ себѣ пѣтушкомъ. «Но будь ты хоть Далай-Лама», заключалъ онъ, «я всегда буду ходить и держаться передъ тобой по человѣчески». Поэтому, воображалъ меня уже преемникомъ своего начальника, (чего не достигнуть мнѣ во вѣки вѣковъ съ моими свойствами), онъ подвергалъ его дѣйствію такому критическому разбору, какого они будтъ удостоены развѣ на Страшномъ Судѣ Господнемъ. Не знаю, какъ въ департаментѣ смотрѣли на С***, но С*** былъ еще менѣе доволенъ департаментомъ, нежели университетомъ.

(Продолженіе слѣд.)

Приказ Варшавского сбер-полицеймейстера. Призываются помощники Игнатий Хмеленский и краковский подмастерье Эдуард Родович, обвиненные в совокупном преступлении, и скрывшиеся из Варшавы для избежания наказания. Они обязаны в продолжение шестинедельного срока объявить ближайшему полицейскому управлению о своем местопребывании; в противном случае, поступлено будет с ними на основании ст. 340 и 341 зак. угод. и испр. С описанием примет скрывавшихся до сих пор совокупных преступников с Людовиком Ярошинским, а именно: помощника Игнатия Хмеленского и краковского подмастерья Эдуарда Родовича, приглашаются лица, живущие в здешнем крае, у которых теперь бы они находились, тотчас же их доставить или уведомить о месте их нахождения, под опасением, в противном случае, на основании статей 277, 278 и 283 кн. 1-й т. XV, изд. 1857 г., подвергнуться наказанию, установленному за укрывательство политических преступников. *Примечание Игнатия Хмеленского:* около двадцати пяти лет, хорошо сложен, небольшие голубые глаза, взгляд бо-азанный, волосы темнорусые, росту небольшого, нос утонченный, лице полное и красноватое; носил усы и бороду, но после обрил; одевался наиболее в строгое платье: пальто с широкими рукавами и в низенькую шляпку; говорит очень скоро, и знает языки польский и русский. *Примечание Эдуарда Родовича:* около двадцати пяти лет, среднего роста, лице круглое, смуглое, волосы черные, голова немного скривлена вправо, в последний раз был одет в серую куртку темного цвета, брюки оливкового цвета, серый жилет, черные галстуки, черная фуражка с большим козырьком. (См. Почта.)

ВИЛНО.

Его Высочайшего превосходительства, господня Виленский военный, Гродзенский, Ковенский и Минский генерал-губернатор, член государственного совета, командующий войсками, расположенными в Виленском военном округе, генерал от инфантерии, генерал-адъютант Владимир Иванович НАЗИМОВ, 6 сего сентября возвратился из С. Петербурга.

О вызове семейных лиц всех сословий империи к переселению на Кавказ в будущем 1863 году, с зачислением в Кубанское казачье войско и с водворением в новоприобретенные станицы Кубанской области. По приказанию командующего Кавказскою армиею, основанному на Высочайшем разрешении, изложенном в отзыве военного министра от 3 марта 1862 г. за № 250, и положений о заселении предгорий западного Кавказа Кубанскими казаками и другими переселенцами из России, Высочайше утвержденном в 10-й день мая 1862 года, сие объявляется:

1. К переселению допускаются только лица семейные, имущие в числе членов семейства не менее одного взрослого мужчины, способного к строевой казачьей службе.
2. Из числа вызывающихся к переселению будут приниматься только те, кои предъявят свои паспорта, а принадлежащие к сословию податным, кроме удовлетворительных мировых приговоров от своих обществ и свидетельств от местного их начальства в том, что такое семейство, состоящее из таких-то лиц, если пожелает, может переселиться в Кубанское казачье войско.
3. Все желающие поселиться в новых станицах должны прибыть в г. Ставрополь, в штаб командующего войсками Кубанской области, на свой счет. Просьбы о возвращении путевых издержек принимаемы не будут.
4. Для отправления поселенцев из Ставрополя к местам водворения назначается время с 1 мая по 1-е августа.
5. Семьи, прибывшие в Ставрополь в течение сего времени, будут отправляемы не позже 3-х дней со дня прибытия их; прибывшие ранее сего срока не позже 1-го мая и наконец прибывшие позже 1-го августа начальство вправе отказывать от водворения до следующего весны.
6. Переселенцам предоставляются следующие пособия и льготы:

А. От казны:

- а) В единовременное пособие по 107 руб. 14½ коп. на семейство. Деньги эти будут выданы на руки главы семейства при отправлении оного из Ставрополя к месту поселения.
- б) На вооружение по 15 руб. на семейство. Деньги эти будут выданы главам семейства вместе с единовременным пособием, только в таком случае, когда все способные к строевой службе члены семейства будут иметь вооружение, определенное для казаков Кубанского казачьего войска.

банского казачьего войска. В противном случае, они будут удерживаемы для приобретения оружия семейству по назначению войскового начальства.

в) Указная дача провiantа (ржаной муки 3 четверти и гречневой крупы 18 гаринцев в год) в течение трех лет, со дня прибытия переселенцев на места водворения, всем членам семейства без различия пола и возраста, лицам старше 7-ми летнего возраста: полная дача, а лицам моложе сего возраста — половинная.

Примечание. Переселенцам, сообразно их желаниям, будет производиться провiantное довольствие от казны: или натурою из ближайших к станицам провiantских магазинов, или же деньгами по заготовительной цене, с вычетом из оной 25% в пользу казны.

г) Порционное довольствие по 1-й категории, утвержденной для войск Кавказской армии (по 8 руб. 16 коп. в год на человека), тоже в течение трех лет со дня прибытия на место поселения, по числу членов семейства, кои по возрасту могут состоять в строевой службе.

д) Во время следования от Ставрополя до места водворения кормовое суточное довольствие по местным утвержденным ценам для проходящих воинских команд, по числу всех членов семейства без различия пола и возраста, для лиц старше 7-ми лет — в полном количестве, а моложе сего возраста — в половинном. Деньги на означенное довольствие будут отпускаемы на руки глав семейства при отправлении оного из Ставрополя на место поселения по числу дней марша, необходимого на проход сего пространства, полагая переход в 25 верст и две дневки на пять переходов.

е) Льгота от службы и земских повинностей, кроме обороны своих собственных станиц в течение 3-х лет со дня сбора в станицу всех переселенцев, или большей их части, водворенных в одном и том же году.

ж) Забывающие члены семейства на пути от Ставрополя к месту водворения, если пожелают, будут приниматься в казенные лечебные заведения, где будут пользоваться от больницы.

з) Сложение недвижимых по податям и хлебному сбору, с тех, на коих таковы числятся.

Б. От земства:

Во время следования от Ставрополя к месту поселения, безденежный отвод квартир в станицах, а также и селений, настанция под скот переселенцев, подвод под заболтающихся и проч.

7. Переселенцы должны иметь в виду главнейшие из преимуществ, сопряженных с зачислением в Кубанское казачье войско, а именно: а) право пользоваться наравне общинного владения участком земли не менее 20 десятин на душу; б) сверх этого участка землю в общем станичном юрте, предоставляется им в частную вечно и потомственную собственность, по усмотрению начальства каждому семейству от 5 до 10 десятин удобной земли — и в) право, по выслужении определенного положением числа лет, приобрести в частную и потомственную собственность, по утвержденным казенным ценам, поземельные участки из свободных войсковых земель, назначенных в продажу, и за тем же по приобретении в собственность не менее 30 десятин исключаются из казачьего сословия.

8. Желающие поселиться на передовых линиях должны обращаться с просьбами лично, или посредством почты, о водворении их в новые станицы с зачислением в Кубанское казачье войско, к командующему войсками Кубанской области, адресуя просьбы, в случае пересылки по почте, в г. Ставрополь (Кавказский).

Подписал: Начальник главного штаба Кавказской армии, генерал-лейтенант Карцов.

От Виленского губернского тайного-акцизного управления. 55-ю статьею правил о переходе к казенному с 1863 года заведыванию питательным сбором дозволено лицам, желающим открыть оптовую торговлю вином, в складов в пределах вышесказанных чарочных откупов, начать учреждение этих складов с 1-го сентября.

Виленское губерское тайное-акцизное управление, желая облегчить с одной стороны присяжные вина учредителям складов, а с другой — сбыт вина тем, из винокуренных заводчиков, которые сами не предполагают учредить складов, извещает готовность принимать от каждого заводчика и объявлять в Виленском Вестнике сведения о количестве как приготовленного уже для продажи, так и предполагаемого к выкупу вина в известные сроки, с означением, если можно, его крепости и цены.

— **Розказ Варшавского Оверполимаистра.** Зываются бытывать Игнатий Хмеленский и челадник в Кракова Эдуард Родович, обвинены в совместной злодеянии и збегли в Варшаву, для уникнення кари. Обовязують ся они в преецигу шестиг-тигодинного термину объявить о свом побые најблизшему зарадку полициенму; в преецигу разе посталоно з ними бдзе на засадзе арт. 340 и 341 код. карн. и поправч. При поданиу респосиу укrywajacych ся дотыччаз wspólnych z Ludwikiem Jaroszyńskim przestępów, a mianowicie obywatela Ignacego Chmieleńskiego i krakowskiego czeladnika Edwarda Rodowicza, zzywają się osoby w tutejszym kraju zamieszkujące, u których by oni znajdować się mogli, aby natychmiast ich wydać lub też o miejscu ich pobytu zawiadomić racyli pod karą w przeciwnym razie art. 277, 278 i 283 ks. 1 tom XV wyd. 1857 r. za ukrywanie przestępów politycznych przewidzianą. Rysopis Ignacego Chmieleńskiego: lat około 25, dobrze zbudowany, oczu niewielkich, błękitnych, wroko bojaźliwego, włosów ciemno-blond, wzrostu niewielkiego, nos umiarkowany, twarzy pełnej i rumianej; nosił wąsy i brodę, lecz później zgolił; ubierał się najwięcej w szare paletto letnie z szerokimi rękawami i w niżutki kapelusz; mówi bardzo szybko i zna języki polski i rosyjski. Rysopis Edwarda Rodowicza: około 25 lat wieku, wzrostu średniego, twarzy okrągłej, smagłej, włosy czarne, głowa cokolwiek w prawo pochylona, ostatni raz był ubrany w surdat koloru ciemnego, spodniach oliwkowych, kamizelce szarej, czarnym balstuchu i czarnej czapce z wielkim daszkiem.

WILNO.

Jaśnie Wielmożny, p. Wileński wojenny, Grodziencki, Kowieński i Miński generał-gubernator, członek rady państwa, dowódca wojskami Wileńskiego wojennego okręgu, generał piechoty, generał-adjutant, Włodzimierz NAZIMOW, d. 6 września powrócił z Petersburga.

Wezwanie członków rodziny wszystkich stanów w Cesarstwie do przesiedlenia na Kawkaz w następnym 1863 r. z zaliczeniem do Kubanckiego Kozackiego wojska i osiedleniem w nowych przodowych stanicach Kubanńskiego obwodu.

Z rozkazu dowodzącego Kawkazką armją na mocy Najwyższego zezwolenia wyrażonego w odezwie ministra wojny z dnia 3 marca 1862 r. z N. 250, tudzież ustawy o zasiedleniu przedgórzy zachodniego Kawkazu Kubanickimi kozakami lub innymi osadnikami rosyjskimi. Najwyższe zatwierdzonej 10 maja 1862 r. niniejszem wiadomo się czyni:

- 1) Przesiedlać się dozwolono tylko osobom familijnym mającym w liczbie członków rodziny nie mniej jak jednego dorodnego mężczyznę zdolnego do frontowej kozackiej służby.
- 2) Z liczby wezwanych do przesiedlenia, będą przyjmowani tylko ci, którzy przedstawia sw pasporsy, zaś należący do stanów opodatkowanych, ci, którzy oprócz uwalniających wyroków gromadzkich swoich gromad, złożą świadectwa od swych władz miejscowych, iż taka a taka rodzina, składająca się z takich osób, jeśli sobie życzy, może przesiedlać się do Kubanńskiego kozackiego wojska.
- 3) Każdy życzący osiedlić się w nowych stanicach powinien przybyć swoimi kosztami do m. Stawropola, do sztabu dowodzącego wojskami Kubanńskiego obwodu. Reklamy o zwroczenie wydatków podróży przyjmowane nie będą.
- 4) Dla expedjowania osadników ze Stawropola do miejsc osiedlenia naznacza się termin od 1 maja do 1 sierpnia.
- 5) Rodziny przybyłe do Stawropola w ciągu tego czasu będą wysyłane najdalej po upływie 3 dni od czasu ich przybycia; przybyłe zaś przed tym terminem, najdalej 1-go maja, a nareszcie przybyłym po 1-m sierpnia zwierzchność ma prawo odłożyć przesiedlenie do następnej wiosny.
- 6) Osadnikom dają się następujące zapomogi i ulgi:

A. Ze strony rządu.

- a) Jednorazowej zapomogi po 107 rub. 14½ kop. na rodzinę. Pieniądze te zostaną wydane głowie rodziny przy odprawieniu jej ze Stawropola do miejsca osiedlenia.
- b) Na uzbrojenie po 15 rub. na rodzinę. Pieniądze te zostaną wydane głowie rodziny w jednorazowej zapomogę, tylko w takim razie, kiedy wszyscy członkowie rodziny zdolni do służby frontowej, będą mieli uzbrojenie dla kozaków Kubanńskiego kozackiego wojska przepisane. W przeciwnym razie, takowe zostaną zatrzymane na nabycie uzbrojenia rodziny przez samo zwierzchnictwo wojskowe.

c) Prawna porcja prowiantu (żytniej maki 3 czetwerti i gryczanych krup 18 garney na rok) w upływie trzech

lat, od daty przybycia osadników na miejsca ich osiedlenia, wydaje się wszystkim członkom rodziny bez różnicy płci i wieku: osobom wyżej 7-m lat mającym — pełna porcja, niemającym zaś lat 7-miu — połowa porcji.

U w a g a. Osadnikom, stosownie do ich życzenia, będą wydawane prowianty od rządu: bądź w naturze z najbliższych od stanic magazynów, bądź też pieniędmi po cenach kosztu za wyliczeniem po 25% na rzecz rządu.

d) Porcja prowiantu podług 1-szej kategorii, zatwierdzonej dla wojsk Kawkazkiej armji (po 8 rub. 16 kop. rocznie na osobę) tudzież w ciągu lat trzech od dnia przybycia na miejsce osiedlenia, podług liczby członków rodziny, którzy w miarę wzrostu mogą się znajdować w służbie frontowej.

e) W czasie podróży od Stawropola do miejsc osiedlenia, diety na strawę w dobie, podług cen zatwierdzonych dla przechodzących komend wojskowych stosownie do liczby wszystkich członków rodziny bez różnicy płci i wieku, dla osób wyżej od 7-miu lat w pełnej ilości, a dla młodszych — połowę. Pieniądze na to będą wydawane głowie rodziny przy odjeździe ze Stawropola do miejsca osiedlenia podług liczby dni potrzebnych na przebycie tej przestrzeni, licząc 25 wiorst na jedno przejście i dwie dniówki na pięć przejść.

f) Zwolnienie od służby oraz powinności ziemskich: oprócz obrony swoich własnych stanic w przeciągu 3-let od daty zebrania się w stanicę wszystkich osadników, albo większej ich części osiedlonych w ciągu jednego roku.

g) Członkowie rodziny, którzy by zachorowali w drodze ze Stawropola do miejsca osiedlenia, w miarę ich życzenia mogą być przyjmowani do rządowych zakładów leczenia, na kurację.

h) Strącenie niedoborów w podatkach lub poborach zboża z tych, na których takowe się liczą.

B. Ze strony ziemstwa.

W czasie podróży ze Stawropola do miejsca osiedlenia, bezpłatne kwatery w stanicach, aulach i siolach, pastwiska dla dobytku osadników, furmanki dla chorych i t. d.

7) Osadnicy powinni mieć na względzie głównejsze przywileje, służące dla zaliczających się do Kubanńskiego kozackiego wojska, jako to: a) prawo użytkowania na zasadzie gromadzkiego posiadania z udziałem gruntów w ilości najmniej 20 dziesięcin na duszę, b) prócz tego nadziału gruntów w ogólnym stanicznym jurcie daje się im tytułem wieczystej sukcesyjnej własności prywatnej podług uznania zwierzchności na każdą rodzinę od 5 do 10 dziesięcin rolniej ziemi — i c) prawo, po odsłużeniu ustanowionej liczby lat nabywania na własność prywatną i sukcesyjną podług cen zatwierdzonych przez rząd, uczestków ziemi, z niezajętych wojskowych gruntów przeznaczonych na sprzedaż, a następnie po nabyciu przynajmniej 30 dziesięcin prawo wypisać się ze stanu kozackiego.

8) Życzący osiedlać się na liniach przodowych powinni udawać się z prośbami ośobście, albo też przez pocztę, o osiedlenie ich w nowych stanicach z zaliczeniem do Kubanńskiego kozackiego wojska, adresuując swe prośby na imię dowodzącego wojskami Kubanńskiego obwodu w Stawropolu (kawkazkim).

Podpisano: Naczelnik głównego sztabu Kawkazkiej armji generał-porucznik Karцов.

Wileńskiego zarządu gubernajnego poboru akcyzy od trunków.

Przez artykuł 55-ty, prawideł o przejściu poboru trunkowego od 1863 roku pod zarząd skarbowy, — dozwolono osobom życzącym otworzyć handel ogółowy wódki ze składów, w granicach teraźniejszych odkupów kieliszkowych, — urządzenie tych składów zacząć od 1-go września.

Zarząd gubernajny Wileński poboru akcyzy od trunków, chcąc z jednej strony ulżyć założycielom składów w wyszukaniu wódki, a z drugiej strony zbyst takowej tym właścicielom browarów wódczanych, którzy sam urządzać składów nie zamierzają, — oświadcza gotowość przyjmowania od każdego właściciela gorzelni i ogłaszania w Kurjerze Wileńskim wiadomości o ilości wódki tak przygotowanej do sprzedaży, jak też i o mającej być wypędzonej w pewnych terminach, z wymienieniem, jeżeli można, i ceny tej wódki.

(1) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (2) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (3) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(4) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (5) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (6) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(7) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (8) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (9) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(10) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (11) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (12) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(13) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (14) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (15) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(16) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (17) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (18) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(19) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (20) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (21) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(22) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (23) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (24) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(25) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (26) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (27) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(28) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (29) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (30) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(31) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (32) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (33) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(34) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (35) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (36) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(37) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (38) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (39) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(40) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (41) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (42) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(43) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (44) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (45) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(46) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (47) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (48) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(49) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (50) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (51) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(52) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (53) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (54) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(55) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (56) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (57) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(58) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (59) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (60) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(61) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (62) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (63) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(64) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (65) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (66) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(67) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (68) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (69) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(70) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (71) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (72) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(73) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (74) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (75) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(76) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (77) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (78) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(79) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (80) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (81) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(82) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (83) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (84) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(85) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (86) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (87) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(88) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (89) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (90) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(91) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (92) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (93) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(94) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (95) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (96) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(97) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (98) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (99) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(100) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (101) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (102) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(103) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (104) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (105) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(106) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (107) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (108) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(109) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (110) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (111) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(112) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (113) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (114) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(115) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (116) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (117) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(118) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (119) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (120) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(121) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (122) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (123) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(124) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (125) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (126) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(127) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (128) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (129) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(130) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (131) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (132) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(133) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (134) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (135) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(136) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (137) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (138) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(139) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (140) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (141) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(142) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (143) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (144) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(145) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (146) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (147) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(148) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (149) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (150) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(151) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (152) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (153) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(154) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (155) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (156) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(157) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (158) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (159) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(160) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (161) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (162) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(163) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (164) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (165) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(166) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (167) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (168) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(169) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (170) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (171) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(172) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (173) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (174) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(175) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (176) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (177) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(178) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (179) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (180) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

(181) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (182) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki. (183) Zawiadomienie o otwarciu składów wódki.

cia choćby orężem Rzymu, czy woli tę sprawę oddać samorządnej sile rzeczy. Tę odpowiedź dziśsijszy parlament dać nie może, bo położywszy rękę na sercu, nie podobna mu wyznać, że zrozumiał wolę narodu. Z tych zaś powodów rząd zniewolony jest rozwiązać izbę i nakazać nowe wybory, uwiadamiącać poufnie naród, że tak jak za hrabiego Cavour chodzą o przyjęcie za artykuł wiary narodowej zasady Włoch jednolitych, tak dziś chodzi o wyrzeczenie, czy Rzym będzie albo nie będzie stolicą królestwa. Tylko głośnie w obec Boga i ludzi wypowiedzenie nieodzownej woli narodowej, może przyczynić do zwycięstwa dziś posadę dalszego rozwoju włoskich przeznaczeń. Na zgromadzeniach wyborczych, obywatele, którzy ubiegają się o urząd poselski zechcą, będą mogli rozmówić się otwarcie ze swymi mocodawcami i wynieść z tych zgromadzeń przekonanie o rzetelnej chęci ludu. Nie należy nie tać, ani tego nawet, że jeżeli cesarz Napoleon wojsk swoich z Rzymu nie wyprowadzi, wówczas garibaldystowskie hasło Rzym lub śmierć, zająśnie na chorągwiach pod krzyżem sabaudzkim powinno. Jeżeli to nastąpi, cesarz Napoleon zmieni postępowanie musi, bo nie nie byłoby zgubniejszemu dla jego dynastji, jak wojna z Włochami. Podbite półwyspu i wcielenie go do Francji, zapaliłoby wojnę, już od tylu lat przez lorda Palmerstona przewidywaną; wznowienie traktatu Campo-Formio okryłoby taką hańbą Francję, jakiej Napoleon I całym nawet późniejszym blaskiem swoich zwycięstw zmazać nie zdołał, dopóki znowu Wenecji Austriakom nie wydarł. Podział Włoch podług traktatu zurichskiego, jest zupełnie niemożliwy, i Francuzi nigdy nie zgodziliby się przelewać krew i trwonić skarby na korzyść Habsburgów i Burbonów; słowem, jeżeli tylko nowy parlament włoski tak jak dawniejszy pod hrabią Cavour wyrzekł, że chce Włoch jednolitych, wyrzeknie, że chce Rzymu, Napoleon sam będzie musiał obliczyć środki ziszczenia pragnień uroczyste wypowiedzianych.

Pisma pana de la Guernonniere, którego nowy list o potrzebach Francji w zadaniu włoskiem umieszciliśmy w dzisiejszym Kurjerze, zamiast szkoderzenia, wzmagają sprawę półwyspu. Pan de la Guernonniere więcej powiedział niż był powinien. Z niesłychanym cynizmem oświadcza, że jednolite Włochy są przeciwnie widokom Francji, że spótnieństwo nowego królestwa zagrażałoby jej dobru, że zatem Francja jego rozwojowi najsilniej przeszkadzać musi. Całe rozumowanie pana de la Guernonniere jest tak nielitościwie bezwzględne, że do najwyższego stopnia oburzyć musi wrodzoną szlachetność ludu francuzkiego; bo jeżeli potrzeby cesarstwa wymagały bezsilności Włoch, kraj zapytać ma prawo, w jakim celu podjęta została wojna 1859?

Jeszcze ani dziennikarstwo francuzkie ani włoskie nie wystąpiło do walki z panem de la Guernonniere, śnać czeka póki świętobliwy senator, wszystkich swoich paradoksów i sofizmów nie wytrzęsie. Jest to wyborna taktyka, milczeniem wprowadzić go w omamienie, że wszystkich przekonał, że dowody jego są tak niezbita, iż słowa przeciw nim powiedzieć nie można; ale albo wszystko nas myli, albo skoro wicehrabia de la Guernonniere cały zapas strzał wymiata ze swego kołczana, wówczas uderzony potężnym potrójnym młotem dziennikarstwa francuzkiego, włoskiego i angielskiego, tak polegnie, że już podźwignąć się nie będzie w stanie. Zwracamy uwagę czytelników szczególnie na to, co w umieszczonym dzisiaj w Kurjerze liście, mówią Ojcu świętem i o obowiązku Francji czuwania, aby głowa kościoła, tracąc udziałność, nie przeszła w poddaństwo króla włoskiego, bo cesarz pozwolić nie może, aby kto inny prócz starszego syna kościoła, następcy Karola W. rej w katolicyzmie wprowadził! A więc p. de la Guernonniere niechodź o duchowną niezależność stolicy świętej, ale o nagięcie jej do swoich widoków, i w nieszczęśliwym uniesieniu, jak mówi, patriotyzmu francuzkiego, wywołuje i za wzór stawia, postępowanie Napoleona I z Piusem VII.

Dziwny jakiś obłęd odurza pisarzy i mówców, którzy w szranki polityki dziś wstępują. Pan de la Guernonniere twierdzi, że Włochy wiecznwie w podziałach posostać muszą, bo tak było przed wieki, a pan Szmerling utrzymuje, że jednota niemiecka nie jeden, ale wiele mieć powinna środków ciężkości; zaprawdę coś to wychodzi na ową filozoficzną różnorodność, która chociaż w głowie polskiego myśliciela, ale przecież wyległa się na ziemi niemieckiej. Wolaliby pan Szmerling zamiast tych mrzonek, zwrócić uwagę na objawiające się w Austrii powszechne pragnienie zmiany konstytucji lutowej, będącej owocem jego dumań, a której nie stosowność wszystkie kraje cesarstwa uznają. Po dłu ostatnich wiadomości, wnet po zebraniu się rady cesarstwa, sami jej członkowie, nawet rządowi najprzychylniejsi, prosie mają Franciszka Józefa, aby jeśli nie zupełnie przerobić, to przynajmniej w wielu miejscach zmienić konstytucję lutową pozwolił.

W Prusiech, według wynurzonej, w przeszłą niedzielę 14 września, nadziei stronnictwa rządowego, opór izby poselskiej w sprawie budżetu wojennego ma ustać, a pan von der Heydt dla pojednania narodu i na dowód, że gabinet konstytucyj szanuje, ma prosić o bill przebaczenia. Będzie to rekojmia dla przedstawicielstwa narodowego, i jakby tęż zapowiadającą trwałą pogodę, na politycznym pruskim widnokręgu.

Leez na drugim krańcu Europy zaszło zdarzenie, rozdzierające duszę każdego prawego człowieka. Czarnogórze straciło swoją udziałność; książę Mikołaj oddał je w poddaństwo tureckie. Depesza telegraficzna oznajmuje, że dnia 10 września traktat został podpisany. Załączamy tu uwagi jednego z dzienników, najprzychylniejszego sprawie Słowian, chrześcijańskich poddanych sultana, który boleje nad tem, że półksiężyce nowe czyny zdobywcze. Przytoczone przez tenże dziennik dowody, że Czarnogórze było dotąd krajem niepodległym, zostawiają jeszcze jakąś iskrę nadziei, że Europa nie dopuści, aby ujarznienie tego kraju miało otrzymać moc obowiązującą publicznego europejskiego prawa. Leez posłuchajmy tych uwag publicysty:

„Między Czarnogórzem zwyciężonym a Turkami zwycięzcy, żadne stanowcze wdanie się nie miało miejsca, aby odwrócić skutki prawa wojny. Telegraf donosił o przymusowym przyjęciu przez książęcia Mikołaja tureckiego ultimatum. Odtąd według jego brzmienia, Czarnogórze jest krajem holdownym Turcji.

Z dokumentów, które niżej umieszczone będą, a mianowicie: z tekstu traktatów zawartych między Czarnogórzem i Portą i z wyjątku „Monitora Powszechnego“ 1858 wynika, że najwyższa zwierzchnictwa sultańska nad księstwem jest czynem zupełnie nowym, bez żadnego dziejowego przykładu i że dzisiejsze położenie Czarnogórze jest następstwem nowego muzułmańskiego zaboru.

Nastajemy na ten szczegół, chcielibyśmy aby go dobrze pojęto, bo podług nas zawiera się w nim cała treść wypadku.

Rozszerzenie panowania tureckiego, z jakiegokolwiek powodu, w czasach, w których żyjemy i według uznania wielkich mocarstw, zdaje się być tak oburzającą anomalią, tak dziwnym i nieprzewidywanym oddziaływaniem przeciw prądowi zdarzeń i wyobrażeń nowoczesnych, że proste tylko doniesienie o podobnym wypadku w jego znamieniu i rzeczywistości jest najsilniejszą protestacją przeciw poddaniu się Czarnogórze rządowi ottomańskiemu.

Sama Turcja uznawała, że Czarnogórze było księstwem udziałnym; jakoż w traktacie podpisanym w Grahowo 1838-go r. czytamy w art. IV-m: „Spótnie stanął wieczny pokój między niepodległym państwem czarnogórskim i paszalikami bośnijskim i hercegowińskim.

W akcie rozgraniczenia między Turcją i Czarnogórzem 1848-go, znajdują się dosłownie następujące wyrazy: „Przybyli do Raguzy: władca czarnogórski i wizer hercegowiński i umawiali się o granice między niezależnym państwem czarnogórskim i paszalikiem hercegowińskim.“

„Monitor Powszechny“ 12 maja 1858 r. pisze: W chwili, w której mocarstwa ożywiły jednostajnym uczuciem porządku i pokoju pracują nad dokonaniem i utrwaleniem dzieła traktatu paryskiego, nie bez przyczyny zdumiewać się przychodzi, że Turcja przybiera względem Czarnogórze postawę mogącą spowodować nowe zawikłania.

Porta ottomańska nie zdoła odwołać się, ani do praw niezaprzeczonych, ani do pobudek naglącej konieczności, upoważniających ją do wejścia na tę drogę.

Bo o cóż rzeczywiście chodzi? Leżą tu dwa pytania: 1-o) czy Porta ma prawo najwyższego zwierzchnictwa nad Czarnogórzem; 2-o) czy pewne powiaty, zajmowane i rządzone raz przez władze ottomańskie, drugi raz przez władze książęcia czarnogórskiego, powinny być częścią posiadłości tego małego kraju, lub zostać przyłączone do prowincji tureckich?

O do pierwszego, Porta odwołuje się do prawa zawojowania, i rzeczywiście jest to jedyne, jakie przytoczyć może z niejakim prawdopodobieństwem, bo między nią a Czarnogórzem nie istnieją żadne układy, uświęcające na jej korzyść jakiekolwiek prawo zwierzchnictwa. Pozostaje więc zawojowanie; ale czyn zawojowania nie zamienia się w prawdziwe prawo, chyba pod pewnymi warunkami, z których najistotniejszym jest ciągłe i nieprzerwane posiadanie zdobytego kraju, lub przynajmniej jego poddaństwo, poświadczone przez działania najwyższego zarządu, jak na przykład przez płacenie haraczu, obecność załogi i t. d. Owoż dzieje świadczy, że jeżeli Turcy niekiedy z powodzeniem najeżdżali Czarnogórze, nie mogli się nigdy utrzymać w tym w kraju, co jest tak niezaprzeczonym, że więcej niż od stu lat Czarnogórze było dla nich zupełnie zamkniętym.

Widzimy więc, że Porta niemogłaby umieścić swęj zwierzchnictwowej władzy względem Czarnogórze pod opiekę wielkiej zasady całości ottomańskiego cesarstwa, dla tego też niepodobna jest wstrzymać się od głębokiego żalu, że Turcja po ofiarach poniesionych przez niektóre państwa, dla zabezpieczenia jej całości i niepodległości, sama rzuca się na uszczerbek istnienia narodowego małego kraiku, który w swej słabości odezwał się do rozmaitych mocarstw europejskich.

Spodziewamy się, że ta odezwa odrzuconą nie zostanie i że jeśli Czarnogórze nie otrzyma warunków bytu, przez zbliżenie go do morza adriatyckiego i połączenie z niem powiatów, w których rolnictwo opatrywać by mogło niezbędne potrzeby góralskiej ludności, to przynajmniej ocali udziałność, skarb najdroższy, który dotąd w odwiecznych z muzułmanami walkach, jak puszczę przekazaną przez przodków, zachować zdołało.

Włochy.

Turyn 8 września. Wczoraj w sprawie Garibaldiego nastąpiła przerwa. Stało się, co wszyscy znający serce królewskie przewidywali. Odmówił na teraz sankcji dekretowi doradzanemu przez prezesa rady, a mocą którego senat miał być zamieniony na sąd sejmowy. Wiktor Emanuel w pewnym względzie ma dużo wspólnego z Garibaldim, niezłomnej uczciwości, rycerski, waleczny nad wszelki wyraz, dane słowo szanuje i jak człowiek i jak król. Kocha Garibaldiego, jest dla niego wylany, spotętuje z nim po przyjacielsku.

Nawet opór, który Garibaldi stawiał hr. Cavour, nie był dla króla obojętnym w chwili, kiedy wszyscy bez wyjątku ulegali żelaznej woli pierwszego ministra. Garibaldi ze swej strony miał wielką ufnosć w słowie królewskim, i dla tego żalił się z goręczą w swoim manifestie na nieufność królewską. Aż do Aspromonte Wiktor Emmanuel wiedział zawsze z góry o planach Garibaldiego, może nawet mimo ministrów; w ogóle dawał on zawczasu rozrzeszenie na wszystko, co Garibaldi rozpoczynał na dobro sprawy włoskiej.

Cokolwiek bądź, to pewna, że król wzdrga się na myśl stawienia Garibaldiego przed sądem, rozciągania nad nim surowości prawa za przedsięwzięcie naganne tylko w wyborze środków. Rana dosyć ciężka, zdaje się królowi być dostateczną pokutą.

— Gazeta Urzędowa ogłasza następujące pisma.

Sprawozdanie z działań wojennych w Sycylii. Messyna 2 września 1862 r. Wypłynawszy z Genui 24 sierpnia o godzinie 6 wieczorem do Sycylii i dowiedziawszy się, że Garibaldi znajdował się jeszcze w Katanie, skąd zdawało się, że nie powinien się być wymanąć, chciałem naprzód zatrzymać się w Neapolu dla porozumienia się z generałem Lamarmora i dla zapewnienia na wszelki przypadek jednostajności działań.

Dnia 26 o świcie wysiadłem nabręz w Neapolu, gdzie natychmiast uwiadomił mi generał Lamarmora, że wbrew wszelkiej rozsądnej nadziei Garibaldi wypłynął z Katany na dwóch pocztowych parostatkach francuzkich, że zabrał na ich pokłady tylu ochotników, ile zmieścić się dało i że dostawszy się na brzeg Melito wyładował tam ze swoimi.

Rząd poruczył mi pobić Garibaldiego w Sycylii. To poruczenie mogłem uważać za ukończone, skoro generał Ricotti zajął Katanę i przywrócił w tym mieście władzę rządową. Garibaldi zaś przenosił się do Kalabrii, kraju zostającego pod dowództwem generała Lamarmora.

Wszakże trudne okoliczności radziły, aby generał Lamarmora nie opuszczał Neapolu i wytyczył całą ufnosć na powstrzymanie wszelkich zamachów powstania w Bazylikacie i w Kalabriach bliższych i dalszych; gdy inni tymczasem przybyliby dowództwo nad wojskami już zebranymi i zebrać się jeszcze mającymi na samej granicy Kalabrii dalszej pierwszej.

Przyjąłem tę drugą część pracy, wypłynawszy więc o południu z zatoki Neapolitańskiej nazajutrz przybyłem o godzinie 6 zrana do Messyny. Tam dowiedziawszy się o stanie rzeczy, o wojskach i wszelkiego rodzaju rozrządnych zasobach, zostawiwszy właściwe rozkazy udałem się do Reggio.

Tu dowiedziałem się, że Garibaldi posunął się i stanął w małej odległości od tego miasta, w zbudzeniu, że zapalił w niem powstanie i łatwo je opanuje; lecz dzielnie został odparty przez półkownika Carhidio, zostawiając w rękę naszym około 40 jeńców, między którymi kilku oficerów. Półkownik Carhidio 32 półku piechoty, we wszystkich rozporządzeniach rozwijał nadzwyczajną przenikliwość i sprężystość. W Reggio było 10 małych batalionów, z których 2 bersaglierskie, tudzież 4 działa góralskie sprowadzone z Messyny, lecz niedostawało potrzebnych mułów do ich przenoszenia, musiano więc wziąć w rekwizycję kilka koni krajowych.

Duch wojska był wyborny. Na kilka godzin przedemną przybył do Reggio półkownik bersaglierów, Pallavicino i z mocy służącego sobie prawa starszeństwa, objął dowództwo nad wojskami zgromadzonemi w mieście. Jego pierwsze rozporządzenia nosiły na sobie znamie wrodzonej mu sprężystości.

Znając go od dawna, ucieczyłem się, znalazłszy się z nim w chwili tak ważnej; natychmiast więc rozkazałem mu pośpieszyć z kolumną złożoną z 6 i 7-go batalionów i dołożyć całej ufnosci do dośięgnięcia Garibaldiego, o którym mówiono, że obozuje na Aspromonte, aby go ciągle nękał, niedając ani chwili wytchnienia, jeżeliby zaś starał się wymanąć, uderzyć nań i zniszczyć jego siły w razie przyjęcia bitwy. Przewidując zaś możliwość zupełnego zwycięstwa, zakazałem wszelkich z nim rokowań, prócz o bezwarunkowe złożenie broni.

Nie można było spodziewać się, aby ta jedna kolumna osiągnęła otrzymane wypadki; należało więc przeciąć Garibaldiemu wszelkie drogi dostania się wewnątrz Kalabrii dalszej 1-iej i bliższej; należało urządzić i wprowadzić w ruch inne kolumny dla działania w obrębach bardziej ścieśnionych, tym sposobem bowiem miałyby możność dośięgnięcia go i zniszczenia.

Garibaldi, zajmując szczyt Aspromonte i wysyłając drobne oddziały na przyległe doliny, usiłował według wszelkiego podobieństwa do prawdy burzyć kraj, zawiązywać stosunki, zgromadzać zasoby, w ludziach, żywności w zapasach wojennych, bydlętach do dźwigania ciężarów i cichał na chwilę rzucenia się na Reggio lub Cantanzaro, według ostrzeżeń, jakieby otrzymał. To długie jego obozowanie dało nam czas przygotować podwójny system obrony i natarcia, który powinien go być zniszczyć. Stosując się do moich depesz, generał Lamarmora wyprowadził Pizzo wojska nadesłane z Genui i Neapolu.

Generał Revel nagle wyprowadził przeciemnie z dwoma batalionami do Pizzo, zajął wedle otrzymanych rozkazów silne stanowisko w Nicastro i Tiriolo, tudzież uzbroidł te ostatnie wielkiej wagi miejscowości.

Przez depeszę telegraficzną rozkazano wypłynąć dwóm batalionom dla zajęcia Cantanzaro, które generał Revel miał wkrótce umożliwić. Tym sposobem na największej części półwyspu urządziła się silna linja oparta o dwie zatoki morskie, na które flota wysłała po jednej fregacie to jest na zatoki Sant'Efemia i Squillace.

Z tej mocnej podstawy miały wyruszyć przeciw Garibaldiemu przynajmniej dwie kolumny; a tymczasem generał porucznik Vialardi, stojący w Monte Leone z dostatecznymi siłami otrzymał rozkaz posunąć ich część aż na dolinę Sibię dla następnego działania, podług wiadomości i instrukcji jaką otrzyma.

Pragnąc wszakże co najprędzej wszystko ukończyć i skupić na tej ciasnej przestrzeni o ile można było największą siłę w ciągu, samego dnia przybycia mego do Messyny, udałem się dnia 27 do Katany, gdzie stanąłem tegoż wieczora. Złożono przez generała Ricotti wiadomości o siłach, jakimi rozrządzał i o stanie rzeczy w tej okolicy, nauczyły mnie, że mgłem bez niebezpieczeństwa wziąć przynajmniej 4 bataliony i kazać im wysiąść na brzeg w miejscu najwłaściwszym, według wiadomości, jakie otrzymałem za powrotem moim do Reggio, dokąd przybyłem nazajutrz dnia 28 o świcie.

Garibaldi zajmował zawsze Aspromonte, ale wysyłane przezeń drużyny w okolice, w promieniu kilku mil odległości, trwożyły kraj i roznosiły wieści, że jednocześnie znajdował się na rozmaitych miejscach. Kolumna Pallavicino wyprowadzona dniem wprzód o godzinie piętnastej po południu, dała mi wiedzieć, że dośięgnawszy na gościniec część Garibaldiistów, zabrała im około stu jeńców, których odesłała pod strażą do Reggio.

Kiedy czynię powyższe rozporządzenia i ostrzegam generała Lamarmora, aby zaprzestał wysyłania większych sił do Pizzo, tenże, jeżeli się nie mylę, rozstawiał oddziały wojska od Cosenza do Castro-Villari i Potenzi, tudzież od lađu i morza kazał pilnować Salerno, gdzie Nicotera ma dużo zwolenników i na które to miasto Garibaldi miał swoje widoki.

Wnet tegoż 28 dnia popłynąłem do Messyny, dla czuwania nad stanem wyspy. Współcześnie doszła mi wiadomość o przybyciu do Palermo generała Brignone, na którego zlałem moją władzę nadzwyczajną, abym został zupełnie swobodnym i mógł wyłącznie czuwać nad działaniami wojennymi.

Nie wszystkie ochotnicy Garibaldiego mogli zabrać się na dwa parostatki francuzkie, które przewiozły ich do Kalabrii. Przeszło 700 zagarnął w Katanie generał Ricotti; kilkuset niebacznie odesłano do domów, wydawszy im pasporty, prócz tego jakiś major Tresselli błąkał się na czele bandy, której siła, według nadesłanych z rozmaitych miejsc wiadomości, zdawała się wynosić od 800 do 900 ludzi.

Potrzeba więc było rzucić w pogoń za tą bandą wojsko z Katany i choć małą garstkę znajdującą się pod ręką w Messynie, stan bowiem umysłów tego miasta niepozwalał wyprowadzić z niego na długo siły zbrojnej.

Roztropność doradzała uwolnić Katanę od zbyt wielkiej liczby jeńców, wsadzono więc 500 z nich na okręt, i wysłano do Spezzja.

Do portu Messyńskiego przybyło 4 bataliony wzięte z Katany, które chciałem zatrzymać na pokładzie, w oczekiwaniu nowych wiadomości, aby je mieć zawsze pod ręką, w gotowości do odpłynienia i wysadzenia na brzeg, gdzieby tego okazała się potrzeba.

Leez w nocy z dnia 29 na 30 sierpnia doszła mi w Reggio telegramma, obejmująca zwięzły raport półkownika Pallavicino, donoszący o nadzwyczajnym i zupełnym otrzymaniem przezeń zwycięstwa.

O tej przewadze broni, której następstwa podnoszą ją do znaczenia bitwy, przesyłam waszej dostojności dwa autentyczne raporty, otrzymane w tej chwili od półkownika Pallavicino, nie dodając ani umiając z nich ani jednego słowa.

Sądzę tylko, że powinienem przedstawić rządowi i względem królewskim znakomitego półkownika i walecznego wojska, któremi dowodził; bo złożone przez nich usługi godne są największych nagród. (podpisano) Generał broni Cialdini.

Do jego dostojności ministra wojny w Turynie.

II.

Raport o potrzebie 29 sierpnia. Reggio 1 września 1862 r. Zgodnie z instrukcjami przesłanemi przez waszą dostojność dnia 28 sierpnia, wyruszyłem z Reggio o godzinie 1-iej po południu z kolumną złożoną z 5 batalionów piechoty linowej i 2 batalionów bersaglierów 6 i 25.

Udałem się drogą, która wzdłuż morza prowadzi do Gallice, a z tamtąd trzymałem się łożyska rzeki tejże nazwy aż o dwie mile odległości od małej wsi Padorgoni, gdzie zaskoczony zmrokiem, rozłożyłem oboz dla przepędzenia nocy.

Zrana dnia 29 udałem się wcześniej, kierując drogę na San-Stefano, gdzie zająłem o pół do dziewiątej przed południem. Tam w skutek zebranych dokładnych wiadomości, dowiedziałem się, że generał Garibaldi obozował ze swoimi w nocy na Aspromonte; rozkazałem wyruszyć i dotrzeć blisko tego miejsca, lecz przed pochodem pozwoliłem nieco wytchnąć żołnierzom nadzwyczaj strudzonym długą drogą po urwistych ścieżkach. Tymczasem dowiedziałem się na dwie tylko godziny pierw, że generał Garibaldi jeszcze obozował u stopu szczytu Aspromonte, widziałem że dwiema ścieżkami można było zejść nad jego oboz.

Podzieliłem wówczas wojsko na dwie kolumny: prawą dowodzoną przez podpółkownika, kawalera Perrochia, do której i sam przylączyłem się i lewą dowodzoną przez półkownika 4 półku kawalera Eberharta. Obie dwie kolumny spótnie okazały się w obec obozowiska Garibaldiistów już przez nich opuszczonego, ponieważ zajęli stanowisko na wierzchołku urwistego wzgórza na wschód szczytu Aspromonte. Natychmiast więc posłałem rozkaz dowódcy kolumny lewej, aby z czoła natarł na Garibaldiistów, tymczasem rozkazawszy cofnąć się kolumnie prawej, rzuciłem ją w bystrym pedzie na uderzenie z lewego boku i z tyłu na rokosszanów, dla przecięcia im wszelkiego odwrotu; spótnie kazałem jednemu batalionowi zająć przesmyk doliny, przez który mogliby się na szczyt dostać.

Kolumna lewa, mająca na czele 6 batalion bersaglierów, po żywym ogniu zdobyła bagnietami stanowisko wśród okrzyków niech żyje król! niech żyją Włochy! a tymczasem nasi nacierali podobnie na bok lewy.

Ponieważ generał Garibaldi i syn jego Menotti zostali ranieni, a rokosszanów ze wszech stron okrażono, wszelki opór był już daremny; wówczas Garibaldiści dali znak do zaprzestania ognia, przystąpiono do rokowań, których wypadek jest już waszej dostojności wiadomy.

Mam szczęście donieść, że wszyscy oficerowie odznaczili się w tej potrzebie gorliwością i mężstwem, że wszyscy żołnierze rozmaitych krajów włoskich bez wyjątku prześcigali się w mężwie i karności.

Nie mogę pominąć w milczeniu, że przeciwnicy stawili w pierwszym natarciu zacięty opór i niemogąc nieubolewać, że takie mężstwo rozwinięto przeciw władzy prawnej ustanowionej i przeciw dobru ojczyzny.

Winiemem szczególnież zaświadczyć przed waszą dostojnością, że półkownik kawaler Eberhart, dowódca 4-o półku liniowego odznaczył się przez swe zdolności i że prowadził do boju swoją kolumnę z zadziwiającym zapalem.

Podobną pochwałę powinienem oddać podpółkownikowi kawalerowi Perrochia, który podczas bitwy złożył dowody nadzwyczajnej zdolności i mężstwa.

Winiemem też zwrócić uwagę waszej dostojności na waleczne czyny dwóch majorów, dowódców 6 i 25 batalionów bersaglierskich, pp. Giolitti i Pinelli, którzy ciągle szli na czele kolumn i nieprzestawali zagrzewać ich swym przykładem.

Nakoniec niepodobna mi dość godnie wystawić półkownika kawalera Carhidio, który przed moim przybyciem przedsięwziął wyborne i sprężyste środki obrony Reggio i zachowania wewnętrznej spokojności.

Niemogę też dosyć uwielbiać jego rozumne i dzielnych rozporządzeń, jakimi dopomagał i wspierał mnie w przedsięwziętej wyprawie, przez utrzymanie wśród najtrudniejszych okoliczności spokojności w mieście.

Zastrzegam sobie wolność przesłania waszej dostojności listy nagród, których udzielenie dla tych co się najwięcej odznaczyli w tej wojennej przewadzie, pewien jestem, że znajdzie potwierdzenie (podpisano) Jenerał-major Pallavicini.

Do jego dostojności jenerała broni Henryka Cialdini w Messynie.

III.

Raport szczególny. Regio 1 września 1862 r. Wyłożywszy w d. część wojenną bitwy 29-go sierpnia, chcę teraz donieść o niektórych okolicznościach, dostarczających pewnych objaśnień szczegółowych, mogących mieć związek z częścią polityczną.

Przedewszystkiem nie mogę zamieścić, że skoro rokowanie dali znak do zaprzestania ognia, wnet wysłałem mojego naczelnika sztabu, aby w imię króla wezwał Garibaldiego do poddania się. Rozgniewany Garibaldi odpowiedział, że nigdy się nie podda i porwał za rewolwer, ale wstrzymany przez jednego z tych, co go otaczali, rozkazał rozbroić i uwięzić mego parlamentarza. Podobnie postąpiono z majorem 6-go bataljonu bersaglierów Giolittim, który udał się do ranionego jenerała, na wezwanie nawet samych Garibaldystów, dla rozmówienia się z nim; dzięki wdaniu się tych, którzy nieodstępowali Garibaldiego, a mianowicie panów Nullo i Corte, wrócono obudwóm szablom i wolność przed moim jeszcze przyjazdem dla parlamentowania z Garibaldim.

Wezwany przezeń na rozmowę, wnet przybyłem; natychmiast pp. Corte, Guastalla i Nullo żądali w imieniu Garibaldiego, abym przełożył warunki. Odpowiedziałem, że instrukcje moje nakazywały: uderzyć, pobić i ująć Garibaldiego, że więc nie mam żadnych warunków do podania.

Na prośbę pp. Nullo i Corte, abym zamieścił o utarcce dla zatajenia przed Europą zgorznienia walki domowej, odpowiedziałem, że to było niepodobniestwem, bo tytuł było świadków bitwy, a ramię są jej nader oczywistym dowodem.

Udałem się potem do Garibaldiego ranionego, nie oświadczył on żalu przeciw nikomu; przeciwnie unikał zawsze potrącenia o każdy przedmiot, mający związek z polityką i nieobjawiał względem rządu ani nienawiści, ani przekory. W milczeniu zgodził się na przełożone przeze mnie warunki, żądał, aby mu pozwolono wstąpić na okręt angielski i opuścić ojczyznę. Odpowiedziałem, że zapytałem i oczekiwać będę instrukcji w tej mierze. Kiedy mnie zagadnął co będzie z jencami, odrzekłem, iż niebyłem powiernikiem instrukcji rządowych, lecz według mojego zdania osobistego, rząd każe ich przewieźć do Messyny i może we 24 godzin uwolnić, aby niebyli dla niego ciężarem.

Zgodzono się na bezwarunkowe poddanie. Jenerała otoczonego jego głównym sztabem i wielką liczbą ochotników przeniesiono pod straż 25-go bataljonu bersaglierów do domu zwanego „Marchesina“, gdzie noc przepędził. Nazajutrz odprowadzono go do Scylla, dokąd go poprowadziłem i gdzie objawiłem mu rozkaz rządu wsadzania go na fregatę „Duca di Genova“. Wyrzucił mi prawie nieodtrzymanie obietnicy odpłynienia na okręcie angielskim i przypomniał przyrzeczenie, że ochotnicy we 24 godzin zostaną uwolnieni.

Musiłem wówczas odpowiedzieć z niejaką żywością, że nie w imieniu rządu nie przyrzekłem; że co do odpłynienia na okręcie angielskim, mówiłem, że dołożę się ministrom, których udzieliłem mu odpowiedź; że co do doli jenców, wyraziłem tylko mniemanie osobiste, które w niczem nie wiązało rządu, od którego nieotrzymałem żadnych instrukcji w tej mierze. Garibaldi wówczas odpowiedział, że w danym razie powinien będę zaświadczycie wynurzenie tej nadziei; nieodmownie tego, ponieważ chodziło o moje zdanie osobiste. Przecież, jak już wyżej powiedziałem, jen. Garibaldi ciągle milczał; odezwał się tylko do części ludności sycylijskiej znajdujących się na jego drodze; czyż nie poznajecie waszego jenerała. Żaden okrzyk nie odpowiedział na to pytanie.

Jen. Garibaldi nalegał, abym szczególnie polecił rządowi sprawę zbliżonych wojskowych. Przyrzekłem to uczynić, dodając wszelkie, że wątpię o skutku, ponieważ znam surowe instrukcje wydane w tej mierze.

Nie mogę przesłać waszej dostojności żądanych papierów, prócz dwóch załączonych przy mniejszych, żadnych innych ważniejszych nie znalazłem. Może da się co ważniejszego odkryć w rękach oficerów sztabu jenerała Garibaldiego, których nie kazałem przetrząsać. Według zasięgniętych wiadomości, podarto wiele papierów na miejscu, w chwili umawiania się o zżenie broni.

Pomimo dokonanych poszukiwań, pieniędzy nie znaleziono; każdy tylko był niemi dostatecznie opatrzoną. Dowiedziałem się później, że w domu, w którym jen. Garibaldi nocował, w ciągu nocy rozdano znaczną ilość pieniędzy wszystkim, którzy w liczbie około 150-ciu znajdowali się z jenerałem.

Zapytywano ochotników, dla czego nie odstąpili Garibaldiego po królewskich proklamacjach; wielka ich liczba odpowiedziała, że nie wiedzieli o jej istnieniu, gdyż ją przed nimi tajono; inni zaręczali, że byli przekonani, iż wszystko działało się według umowy z rządem; niektórzy nakoniec rzekli, że Garibaldi ich oszukał i że od dwóch dni postrzegali podstęp. Wzięto u garibaldystów 3 chorągwie; na żądanie z nich było tylko tarczą sabaudzką, ani błękitnej przepaski. We środku jednej dawało się czytać godło: „Włochy i Wiktor-Emmanuel.“

Pp. Nicotera, Missori i Micelli opuścili dnia 28-go Garibaldiego, podobno dla wzniecenia rozruchów w prowincji. Dowiedziałem się, że wczoraj Nicotera i Micelli znajdowali się w Bagmara. Rozkazałem ich uwięzić, lecz dotąd ich nieznaleziono.

Zabrana broni poleciłem złożyć w Reggio przy miejscowym dowództwie artylerji, czekając na dalsze rozkazy. (podpisano) Jenerał-major Pallavicini.

Do jego dostojności, jenerała broni, Henryka Cialdini w Messynie.

— Czytamy w dzienniku Patrie: Rada lekarska odbyła dnia 4 września wieczorem w Varignano składającą się z doktorów Zanetti z Florencji i innych sławnych lekarzów pawijskich, bolońskich i genueńskich, którzy przybrali do swego grona lekarza przysłanego przez króla. Wyśpady tej rady jest następny:

Rana Garibaldiego nie przedstawia znaków niebezpiecznych; obrzękłość nie dozwala użycia sondy, lecz wszystko dowodzi, że niema w niej żadnego ciała obcego, wszakże gość musi być choć w części pęknięty; kiedy obrzękłość zmniejszy się drzazgi, wyjdą same przez się; niebezpieczeństwa niema, lecz zupełne wyleczenie może potrwać ze 3 miesiące.

O ranie Mennotti Garibaldiego niema co mówić, bo kiedy oją jego przeniesiono do Varignano, dokąd niosło go 8-miu żołnierzy, szedł on przy jego boku chociaż trochę kulejąc. Nigdy nie było mowy o upiśnianiu nogi; wieść ta rozbiegła się była o samym Garibaldim.

Dywizja morska złożona z 8-miu statków, a stojąca pod Varignano od przybycia Garibaldiego, ukończyła wysadzenie na ląd wojska i jenców, tak w Varignano jak i na wyspie Palmaria. Pozostało tylko 3 okręta, na których utrzymuje się potrzebna ilość parły do odpłynienia.

W Varignano wysadzono 1800 żołnierzy, a w Palmaria

850 jenców. Oficerowie garibaldystowcy są oddzielnie zamknięci; osady okrętowe niemogą opuszczać pokładów. Przeciwnie drót elektryczny aż do Varignano, odległego o 3 mile morskie od Spezzja. W tym porcie znajduje się więcej stu agentów policyjnych w mundurach, a w Varignano około 200-tu żandarmerji. Niewolno nikomu wysłać stąd depeszy telegraficznych; rząd zachował dla siebie użyte telegrafu.

Drugi syn Garibaldiego i jego córka są w Spezzja; wolno im widywać się z ojcem; zięć śpiesznie popłynął do Kaprery.

Czytamy w dzienniku „Monarchia Nazionale“: Posel Crispi w liście pisanym dnia 1-go września do dziennika „Diritto“ wyraził, że niedawno jeden z kapitanów wojska prawidłowego był u niego i prosił go o sposobu ucieczki dla połączenia się z Garibaldim. Kapitan wojsk stojących załogą w Turynie wzięli to doniesienie do serca i wyznaczyli komisyję dla zażądania od pana Crispi objaśnień. Komisyja poruczyła panom Stanisławowi de Borlasca kapitanowi 63-go pólku i Janowi Gavone, kapitanowi pólku jazdy Wiktora-Emmanuela rozmówić się z panem Crispi. W skutek czego p. Crispi napisał następujący list do kapitana Stanisława de Borlasca:

„Szanowny panie! Po starannych poszukiwaniach zdołałem sprawdzić, że kapitan o którym wspominałem w liście moim 1-go bieżącego miesiąca, walczył w dawnym wojsku, a następnie należał do składu wojska południowego i do dziś dnia nie jest jeszcze poznany z przyczyn o których nie powinienem wiedzieć.“

Jestem pewny, że to oświadczenie, z którego możecie pan uczynić użytek jaki się mu podobą, zaspokoi prawowite wymagania pańskie i jego towarzyszy.

Korzystam z tej zręczności, oświadczając uczucia prawdziwego poważania. Turyn 7 września 1862 roku.“

F. Crispi.

— Ksiądz Stellardi, kapelan królewski, wyjechał z Turynu dnia 5-go bież. miesiąca do Rzymu dla złożenia oświadczenia listu jęj kr. wysokości księżniczki Marii-Pji, w którym naj. córka chrześna Piusa IX-go donosi jego świętobliwości o swém małżeństwie z królem portugalskim.

Turyn, 9 września. Potwierdza się wiadomość, że zamiar wytoczenia sprawy Garibaldiemu zniszczony został przez króla; mówią, że jenerał stawiony będzie przed sądem przysięgłych; trudno temu wierzyć, bo niezawodnie sumienie sędziów zupełnie niewinny Garibaldi; lepiej więc dla ministrów poprzestać na wyroku mniemania powszechnego. Cóżby bowiem było, gdyby Garibaldi stanął przed sądem przysięgłych na kulach, przypomniawszy zwycięstwa odniesione pod Marsalą, Calatafimi i nad Wolturnem? Cóżby było, gdyby sąd przysięgłych uniesiony sławą ojczystą, wybuchnął w okrzykach uwielbienia i wdzięczności?

Tymczasem w Europie wyrabia się przekonanie, że Garibaldiego sądzić nie można. Senat jako strażnik prawa znalazłby się w najtrudniejszym położeniu, nie nie pozostałoby więcej, tylko chwycić się pierwszej zręczności i oddać, wszystko co dotąd zasła, wiecznemu przebaczeniu.

Stosunki z Francją stały się od kilku dni dość trudnymi; margr. Popoli, krewny cesarza, powrócił z Paryża z zapewnieniem, że skoro Garibaldi zostanie wstrzymanym w swym zamachu, a rewolucja wzięta na wędzidło, można będzie coś uczynić w sprawie rzymskiej. Garibaldi jest zwyciężony, raniony, uwięziony, ochotnicy rozproszeni, a nie nie słychać z Francji.

Naraza to bardzo pana Rattazzi. Jakoż dla zaprotektowania w pewien sposób przeciw prawu, które chciano by narzucić Włochom i dla usprawiedliwienia się przed parlamentem, przerwał układy z Francją o traktat handlowy i odwołał z Paryża pana Scialoja, któremu poruczone to sprawę.

Należałoby wrócić na dawniejszą drogę i prowadzić sprawę rzymską podług programu hrabiego Cavour. Bo to wszystko jest robotą niezalezną od Francji, lecz która może nadadć wielką siłę Włochom i nakoniec przetrwać cesarza, że rząd włoski jest pierwszym w danu przykładu uczciwego dotrzymania obietnicy.

Kościół wolny w państwie wolnym, (Libera Chiesa in libero stato); oto cały programat. Hrabia Cavour mówił: z a p i s z c i e g o w s t a t u c i e. Nic nie uczyniono. Odpowiadają na to, że jest rzeczą niezbędną przyłączyć naprzód Rzym do królestwa. Lecz nigdy końca nie będzie, upierając się przy tej myśli. Włochy i Rzym podobne są w tej mierze do dwóch ludzi, którzy mają wyjść przez jedne drzwi, walczyć grzeźnościami kto ma być pierwszym, a tymczasem żaden z nich nie wychodzi. Jeśli po ogłoszeniu kościoła wolnym, po oddzieleniu państwa od kościoła, dwór rzymski nie chciałby ustąpić hr. Cavour, nie mylił się mówiąc, że katolicyzm stanąłby po stronie Włoch i węzeł sprawy byłby w większej części rozcięty.

Turyn 9 września. Wnet po ogłoszeniu w Gazecie urzędowej królestwa sprawozdania jenerała Cialdini, duch stronnictwa usiłował dla podniesienia sprawy Garibaldiego oczernić ministrów. Potrzeba więc objaśnić niektóre miejsca w rzeczonym raporcie.

Zarzucono wojskom królewskim, że dały ognia do ochotników nim jeszcze półkownik Pallavicini uczynił stanowcze wezwanie do złożenia broni. Półkownik odebrał od jenerała Cialdini rozkaz, ścigać bez wytchnienia, pobić i przyprowadzić jak jenców Garibaldiego i jego ochotników, co też Pallavicini jak prawy żołnierz spełnił.

Lecz dla czego dzienniki opozycyjne umyślnie zapominają o pojednawczych usiłowaniach użytych przez jenerała Cuggia, przez admirałów Albini i Persano, w skłonienu Garibaldiego do zaniechania rokoszu.

Wszelkie nowe zabiegi dla odwrócenia ochotników do ostateczności były daremne. Garibaldi wymierzył rewolwer na parlamentarza, którego wbrew zwyczajom wojennym kazał rozbroić.

Godziłoby się, żeby dzienniki opozycyjne wytłómaczyły podział znacznych pieniędzy pomiędzy towarzyszy Garibaldiego w samą noc ich uwięzienia. Warto by też aby cokolwiek powiedziano o dorywczym spaleniu papierów podczas samych układow. Jeżeli te papiery tłómaczyły wyprawę ogłaszającą dziś za niewinną, jeżeli zawierały wiadomości pozytywne dla króla i ojczyzny, po co było je palić, aby nie wpadły w ręce Cialdinięgo?

Mówią, że pp. Depretis i Conforti, którzy na radzie ministrów oświadczyli się za uwolnieniem Garibaldiego, zażądali złożenia swych urzędów.

— Czytamy w Gazecie urzędowej: Natychmiast po otrzymaniu depeszy o wypadkach z dnia 29-go na 30-ty sierpnia, ministrowie przesłali półkownikowi Pallavicini rozkaz, aby przedewszystkiem obmyślał pomoc lekarską, którą jenerał rana jenerała Garibaldiego wymagała, przy zachowaniu wszelkich względów należnych jego osobie.

Jen. Garibaldi odpłynął d. sierpnia na fregacie „Książę Genui“ do Spezzja, gdzie inżynjerowie natychmiast urządzili zamek Santa-Maria na jego pomieszczenie, a jednocześnie inne mieszkania wyporządkowano dla dalszych jenców.

Ministrowie rozkazali obchodzić się ze wszystkimi

jencami z ludzkością, dodając: „że między uwięzionymi byli tacy, którzy przez swoje towarzyskie położenie, przyzwyczajeni są do wygod życia, ministrowie chcą przeto aby o ile możności oddzielić ich od innych i dać im wygodniejsze mieszkanie, oraz pozwolić, jeśli żądają, za własne pieniądze sprowadzać żywność stosowną do ich przywyknień.“

Co do Garibaldiego oświadczyło, wydano następujące rozkazy: „Jenerał Garibaldi, tudzież osoby, którym rząd pozwoli z nim mieszkać, mają doświadczać największych względów; mieszkać w pokojach opatrzonych w wygodne sprzęty, stół powinien być przyzwoity, wszystkie wydatki ponieść ministerstwo wojny.“

Tymczasem „Książę Genui“ zawinął 1 września o godz. 1-ęj po południu do Spezzja, że zaś w zamku Santa Maria był skład prochów floty, które przenieść należało, mieszkanie więc dla jenerała Garibaldiego nie mogło być jeszcze uprzątnięte.

Dla oszczędzenia ranionemu daremnych utrądeń uznano za właściwe zatrzymać go na pokładzie, bo we dwa dni najdalej mieszkanie miało być gotowe.

Atle dnia 22 września Garibaldi oświadczył chęć być przeniesionym na ląd, natychmiast więc udano się do Varignano, gdzie komendant ustąpił ranionemu jenerałowi własnego mieszkania; społecznie podpółkownik dowódca załogi otrzymał rozkaz znajdowania się przy przeniesieniu Garibaldiego i polecenie, aby obchodzono się z nim ze względami należnymi jego osobie i zdrowiu.

Być może, że w pierwszej chwili zabrakło jakich lekarstw lub sprzętów, lecz w tak nieprzewidzianem zdarzeniu nikt z dobrą wiarą nie może czynić za to odpowiedzialnymi ministrów, bo już dnia 1 września wydano rozkaz przygotowania wszystkich w mieście najbliższym Spezzja, a dnia 2-go wyprawiony został półkownik Santa Rosa, tudzież jeden z urzędników intendentury wojennej z najzupełniejszą władzą. O ile krótkość czasu i odległość miejsca pozwoliły, Garibaldi był najtroskliwiej usłużony i pewnie niema powodu żalenia się ani na półkownika Pallavicini, ani na dowódcę fregaty „Książę Genui“, ani na władze miejscowe w Spezzja.

Mówią, że jency strzeżeni są z nadzwyczajną i uciążliwą czujnością. Musi być inaczej, władze muszą być pobłażliwymi, kiedy i Garibaldi i jego towarzysze pisują listy ogłaszane przez dzienniki.

Powiedzano, że odmówiono Garibaldiemu wszelkich stosunków zewnętrznych, że nie pozwolono nawet odwiedzać go przyjaciółmi. Rzecz ma się zupełnie przeciwnie; ministrowie pozwolili wielu osobom z nim mieszkać, a między innymi: synowi, zięciowi panu Canzio, kawalerowi Deideri i jego żonie, pani Schwahe i t. d. Wielkiej też liczbie osób wolno go odwiedzać, dość wymienić jenerałów Turr i Bixio, pana Augusta Vecchi, margrabiego Jerzego Pallavicini i jego małżonkę i t. d.

Zapewnie nie pozwolono wszystkim niewiezwanym lekarzom, wszystkim osobom nieznanym przystępu do Garibaldiego; lecz sam jenerał zajęty opatrywaniem swych ran, prosił półkownika Santa-Rosa, aby był surowym, gdyż nie wypadało jemu samemu odmawiać przyjęcia tych, którzy mieli chęć odwiedzenia go, tymczasem ciżba odwiedzających bardzo go nużyła.

Minister wojny, na którego spada odpowiedzialność za wszelkie przedsięwzięte środki, jest spokojny w sumieniu, że pogodził prawa ludzkości z ośroźnościami nakazywanymi względem osoby połączonąj do tak ważnej sprawy.

Turyn 10 września. Rana Garibaldiego poczyniła moeno niepokoje; lekają się konieczności upiśniania nogi. Znakomici chirurrgowie Rizzoli, La Porta, którzy go odwiedzali na wezwanie ministrów, uznają stan chorego za wątpliwą.

Myśl sądu została zaniechana. Król da wszystkim amnestję warunkową; naczelnicy będą musieli opuścić ojczyznę; Garibaldi zobowiąże się nie przedsiębrać bez zgody rządu. Stronnictwo działania woła w swych dziennikach, że pragnie sądu, lecz że p. Rattazzi go unika, bo lęka się prawdy.

Położenie gabinetu jest niezmiernie ciężkie. Sprawa rzymska, źródło wszystkich kłopotów stanęła nieruchomą, cesarz Napoleon nie myśli pójść naprzód; stąd oziębłość między Włochami a Francją; oziębłość też między Włochami a Anglią, za to, że gabinet turyński przez wzgląd na Napoleona samostnie nie działa.

Chcieliby zwołać parlament, ale czegoż p. Rattazzi dokaze z postami, z których jeden są spólnikami Garibaldiego, drudzy nieprzyjaciółmi dzisiejszego gabinetu, inni nakoniec żrzeni płonemi walkami. Jakąż siłę będzie mógł parlament dać gabinetowi, kiedy sam jej niema? Zdaje się, że przyjdzie do rozwiązania izby, a po zbadaniu kraju przez prefektów i zwolenników gabinetu, rząd przystąpi do nowych wyborów.

Czytamy w dzienniku turyńskim Narodowości: Niektórzy, dając wiarę zuchwałym pogłoskom utrzymują, że król odmówił podpisu na dekrete zamieniającym senat na sąd sejmowy. Ta wieść jest bezzasadna. Dekret nie był spisany; nie był złożony do podpisu królewskiego, a więc i odmowa nie mogła mieć miejsca.

Tenże dziennik donosi z boleścią, że upiśnianie nogi Garibaldiemu zdaje się być nieuchronne.

Francja.

Paryż 9 września. Pan de la Guernonniere, stosownie do obietnicy unieść dziś w dzienniku swoim potworny list pod napisem: „Potrzeby Francji w sprawie włoskiej“, następnego brzmienia:

I. Niedosyć było dowieść, że jednota włoska mająca Rzym za stolicę pogodzić się nieka z jednota katolicką, mającą Rzym za swe główne siedzisko; gdyż ten antagonizm, u-rzeczywistniając myśl Mazziniego, dokonałby odczerpienia politycznego i religijnego półwyspu z monarchją i z państwem.

Jeżeli dowiedę w tym drugim moim liście, że potrzeby Francji i Europy jednostajnie odrzucają istnienie wielkiego królestwa włoskiego, które pochłonęłyby wszystkie autonomje utworzone przez dzieje i obyczaję, wynikłoby z tej roboty wynikiem się sama z siebie, a rozwiązanie której dyplomacja szuka, przedstawi się jako niezbędna konieczność wszystkich związków z niem potrzeb.

Naprawdę spodziewać się, że mżowe stanu potrafią znaleźć sposób na rozwikłanie takiego położenia rzeczy, wypadki tylko wskazać je mogą a ogół potrzeb porządku europejskiego zmusić do przyjęcia.

Zgodziwszy się raz na to, niech mi wolno będzie przemówić z całą swobodą o uczuciu wielkości moralnej i narodowej mojego kraju. Wielu pisarzy bardzo zdolnych rozumiają we Francji, jakby byli Włochami; niech mi przebaczą, że niezapomnę, iż jestem Francuzem.

Winienem przedewszystkiem wrócić do wyrażonego przeze mnie twierdzenia, że albo jednota włoska pochłonie państwo, albo skaże je na wygnanie.

Jeżeli ją pochłonie, jak to marzył, hr. Cavour we wspaniałym zamiarze, który umysł jego zakroślał, cesarstwa rzymskiego, łączącego berło z tjarą, Francja natychmiast straci przewagę, której od czasów Karola Wielkiego używa jak mocarstwa katolickiego. Ta przewaga przeniesie się zupełnie na królestwo włoskie. Wzywam

na wsparcie tego mniemania, świadectwo, które nie będzie podejrzanem, to jest cesarza Napoleona I. W jednej z tych cudownych rozmów na wyspie s. Heleny, które zebrało szlachetne poświęcenie hrabiego Las Cases dla ułożenia z nich tej nieśmiertelnej księgi, której każda stronica technie mądrością zacierpniętą w nieściesznej obok jasnowidzenia geniusza, zdobywca Europy otworzył pewnego dnia całą duszę o pobudkach, które przewodziły jego postępowaniu z paieżem. Nigdy on nie mógł powiżać tej dziwniej i tak plocho pochwyconej myśli przez demokratyczne dziennikarstwo francuzkie obcego monarchy, któryby ze szczytu Kapitulu poddał państwo nie francuzkiemu berlu. Myśl podobna oburzyłaby cały jego patriotyzm.

Pragnął on i dobił się zupełnej czego innego. Kiedy włożył na swą głowę koronę żelazną w Medjołanie; kiedy kazał wiać Piusa VII dla zaprowadzenia go do Savony i do Fontainebleau; kiedy dziedzica swęj potęgi ozdobił wspaniałą nazwą króla Rzymu, zamierzając urzeczywistnić na korzyść cesarstwa, warunki wielkości i panowania które demokracja francuzka cięcieliu zapewnić królestwu włoskiemu; wypowiedział to przed hrabią Las Cases w słowach godnych głębokiego rozpatrywania: „Chciałem podnieść paieża nad wszelką miarę, obczęć go holdami; mieszkałby on przy mnie, Paryż zostałby stolicą świata chrześcijańskiego, a ja kierowałbym światem religijnym, równie jak światem politycznym; byłby to jeszcze jeden środek więcej do ścisłego spojenia wszystkich części federacyjnych cesarstwa.“

Taką była dźwignia cesarza, dźwignia niezmierna, niewykonalna, niezgodna ze stanem Europy nowoczesnej, marzenie obrzymie umysłu, którego potęga pedu mierzyła nawet niemożliwość. On, który podał wpływ religijny otoczoną świadkami i działaczami rewolucji, wiedział najlepiej, że oddzielić go nie odobna, nie tylko od doli człowieka ale nawet od życia ludow; a to przekonanie w umyśle tak stanowczym prowadziło go do myśli błędnej i niebezpiecznej, zjednoczenia w swem ręku dyktatury nad sumieniem i władzy politycznej. „Anglia, Rosja, Korony północne i część Niemiec postadają mówili to zjednoczenie Wenecja, Neapol, jęj używały; bez niego niepodobna rządzić.“

Słowem nowy Karol Wielki chciał złożyć cesarstwo zachodnie i jak widzimy w głębokich jego zamiarach, paież mieszczący w Fontainebleau miał być najważniejszym sprawcą tej niezmarzającej granie wielkości.

Dziennikarstwo demokratyczne francuzkie chciało by to ziszczyć nie na korzyść Francji, ale przeciw Francji, przenosząc do Rzymu to straszliwe zjednoczenie potęgi świeckiej i powagi religijnej; do Rzymu, którego samo imię jest godłem najwyższego panowania już to wojennego i politycznego, już to duchownego, a które narzuciło się światu przez wiarę, kiedy już narzucić się nie mogło przez siłę.

W ten sposób, Francja jak to rozumieją nauczyciele demokracji, powinna wyrzucić swe dawne wierzeń zrosłych z jej oyczejazami, z jej chwałą, z których jęj cywilizacja w pewnym względzie jest ulepioną; albo jeśliby pozostała katolicka, znalazłaby się w obec wyższości, która w imię uczucia religijnego ciężłaby nad jęj niepodległością narodową; miałaby za głowę duchowną w Rzymie paieża, nieuchronnie ulegającego dumnym widokom króla włoskiego, posłuszeństwo zaś sumienia pociągnęłoby za sobą zaprzanie patriotyzmu.

Powiedzie więc teraz Rzymowi chrześcijańskiemu, niech otworzy swe bramy królowi Włoch; powiedzie mu niech podzieli z nim wieczne miasto i groby apostołów ostoni jego tronem. Jeślibyście tego dokazali, jeśliby ta dyplomacja na przekór rozumowi miała zwyciężyć, jeśliby jednota włoska i jednota katolicka idąc za waszemi radami pogodzić się z sobą miały, byłoby to największym niebezpieczeństwem, jakie spaśćby mogło na Francję. Musiałaby ona wybierać między dwiema ostatecznościami równie zgubnymi: między zerwaniem z głową kościoła, to jest odczerpieniem, albo uległością władzy ujarzmionej, to jest poddania patriotyzmu sumieniu.

Przejdźmy do drugiego przypuszczenia najprawdopodobniejszego, najłatwiej, przynależ do potrzeba, mogącego się przyjąć; bo paież coby zgodził się swe państwo obok króla włoskiego, bez żadnej możliwej rękoi ni niezależności, nie byłby już paieżem; najwięcej jeśliby był patryjarchą rzymskim. Tryumf więc jednoty włoskiej nie zostałaby innego przytulku wolności głowy kościoła, prócz wygnania.

Byłby to jeden z tych wielkich i bolesnych wypadków, które głęboko wstrząsają sumieniem ludzkim. Czyż można uwieryć, aby Francja uwolniła się w tej mierze od odpowiedzialności? Czyż można sądzić, że znalazłaby sposób wynagrodzenia sobie strat wynikających z takiego przewrotu? Czyż podobna uwieryć, aby jęj rząd mógł zostać obojętnym w pośród trwogi katolików i tryumfu rewolucji? Niezbędnie należałoby oświadczyć się albo z oporem, albo z przyzwoleniem.

Gdyby Francja oparta się temu obrótowi rzeczy, byłoby to zerwanie z Włochami; gdyby przeciwnie ustąpiła, byłoby to współnictwo.

Wojna lub spólnictwo z jednota włoską, oto jest dwoi-sta niemożliwość, do której zmusiłoby Francję opuszczenie Rymu.

Czyż zgłębiono dostatecznie następstwa tego zerwania? Czyż rozważono należące wypadki tego współnictwa?

Stawisz się nieprzyjaciółmi Włoch, musielibyś zwrócić przeciw nim oręż, który je oswoodził; po skruszeniu kajdan, którym je Austria obarczyła, musielibyś poskramić zamęt, w który wtrąciłaby je anarchja; może przyszłoby odnowić przeciw Włochom Soferino, na którym walczyliśmy w ich sprawie. Co do współnictwa, byłoby ono nierównie cięższe. Czy zdano sobie sprawę jaki byłby nazajutrz stan Francji po upadku paieżstwa? Odłożymy na stronę dwuznaczności i obfudę i przypatrzmy się, jakie byłoby prawdziwe znaczenie tego wypadku. Potęga katolicka zachwiałaby się w naszym kraju, zachwiałaby się i uczucia religijne i wszystkie zasady zachowawcze, których te uczucia są źródłem i tarczą. Wówczas bezbożnicy, racjonalści, socjaliści, zatrzymufowaliby i mieliby z czego, bo odnieśli by wielkie zwycięstwo.

Tak jest, w tym dniu, w którymby jednota włoska została ukoronowana w Rzymie, w którymby paieżstwo upadło, w którym kościół odebrałby cios potężny, w tym samym dniu nie ludzmy się, wróciłibyśmy do roku 1792, to jest do objęcia władzy przez rewolucję. Tron ujarzmiony, kościół sponiewierany, biskupstwo skrepowane, konkordat złamany i zastąpiony przez cywilną konstytucję duchowieństwa, rząd pochłaniający życie społeczne, przywłaszczający sobie parę i miejsce indywidualnej inicjatywy i sumienia, oto jest cel dążeń, a dyktatura rewolucyjna dostarczałaby środków!

Niech tylko paieżstwo upadnie z przyzwoleniem Francji, a to wszystko spełni się samorzutnie, niech tylko święty kamień, na którym spoczywa ta wielka instytucja religijna i polityczna będzie wzruszony, a wnet społeczność francuzka wyjdzie konieczne ze swych karbów. Wówczas niewstrzymanym pędem rząd tego kraju utonąłby w następstwach radykalnych i absolutnych, do których nigdy nie doszedł, ponieważ ile razy zbyt widocznie pochy-

Probowano obmurywać doly, ale i to nie na wiele się przydało, bo cegła ani kamień nie powstrzymuje wilgoci. Po wieloletnich próbach pan Doyère, doszedł, że doly wyłożone blachą są jedynie dobrymi spichlerzami.

Ażby przechować zboże tak wilgotne jak francuskie, potrzeba, żeby ściany nie przepuszczały ani kropli wody i były zamknięte hermetycznie przystającymi wiekami. Blacha galwanizowana, pociągnięta zewnątrz smółkowem na cał grubo, daje niezawodną i trwałą trwałość i suchości. Dwa ogromne spichlerze podziemne zbudowane teraz w Algierji wyłożone w środku cynkiem. Książka Doyère wydana kosztem rządu, rozwiązuje ostatecznie ważną kwestję konserwowania ziarna, podając ku temu sposoby tańsze od murowania spichlerzy a lepsze od nich, i wyprobowane przez lat dziesięć praktycznie.

Z powiatu Wilejskiego.

Często zdarza mi się w gazetach naszych spotykać zażalenia na sąsiadów Niemców, że zanadto opiekują się nami. Dziś ta opieka na czysto-materiałny nasz byt skierowana została. Nietylko bezinteresowni sąsiedzi nasi, chcąc nam pomóc w urządzeniu naszych gospodarstw wiejskich, chętnie nam służą w udzielaniu robotników, stwarzają nam do brania w dzierżawę, lub kupowania naszych folwarków, obiecując złote góry w przyszłości; nadto, przewidując o naszej niedolności jak i o goliźnie czuć się nam dającej, urządzili we Frankfurcie nad Menem loterie, która ma nas położyćmi guldenów zalać.

Otrzymałem niedawno list z owego Frankfurtu, zaadresowany z rzadką dokładnością, z akcją na wypłatę 60 rubli i prospektem loterii, podpisany przez bankiera F. Achten.

Pozwól sobie przytoczyć parę ustępów wspomnianego listu.

„Jest to powszechnie znana powinność każdego człowieka, przynajmniej raz w życiu podać rękę szczęściu (sic). Kto wie czy ta sposobność, która ja mam zaszczyt przez tu załączony numer zapraszać pana do próbowania szczęścia, nie stanie mi się drogą osiągnięcia najwyższego nabytku?... Mnogość przykładów wzbogacenia się przez nasz instytut, nakłoniła dużo mieszkańców kraju pańskiego do społeczeństwa tego zakładu, który tak wielką ilość wysokich wygranych już przy poprzednich 5-ciu klasach, a tym bardziej przy głównej 6-tej klasie, w której się najwyższe trafności mieszczą, jak naprzykład: reńs, czyli guldenów 200000 fl. r. 150000 i t. p. kwot ze swego łona obficie na akcjonarzy wylewa... i dalej w podobnym guście. Trzebaż mieć nieprzebrany zapas miłości iście niemiecko-chrześcijańskiej, opartej na czystym kosmopolityzmie, aby naj wyższe trafności na innopielnieniu, nie zawsze sobie przyjaźne narody ze swego łona obficie wylewać.

Dowiedział się, serdecznie, że więcej do dostatków niż do pracy będąc pochoptni, wynagradzamy czasami ów brak ruletki bańską, czy francuską, a w ostateczności domowymi kartami. P. Achten ułatwia nam możność wzbogacenia się, bez pracy i do tego czule zachęca. O! przeznaczeni p. F. Achten. Proponuję do nagrody Monthyona przynajdostojniejszego p. Achten i jego wspaniałomyślny instytut.

Wileńskie majowe rozprawy skierowały umysły i w naszym zakątku do zajęcia się przedmiotami ogół obchodzącymi. Podczas ostatniego zjazdu pośredników w Wilnie, kilkudziesięciu ziemskich właścicieli naradzało się o kwestjach podniesionych w Wilnie, w końcu się nawet i bliźko dwie setny rubli na cele dobroczynne znalazły. Zaczynamy wierzyć, że z dotychczasowej apatii wyrwać powinniśmy, że nam porozumiewać się i solidarnie działać potrzeba. Szkoda tylko, że trzymamy się uparcie systematu, że choroby pozbywa się, działając od razu na cały organizm i to na zewnątrz, a nie lecąc cierpieniem i dotkniętym członkiem. Nieubliżamy wewnętrznym lekarstwom od wszystkich naszych niedolegów, chcemy się zawsze cudownymi plastrami leczyć. Wszystkiemu zaś złemu, jakie w nas i między nami się miesza, zawsze coś i ktoś winni, a my biedne tylko ofiary tych cośów i ktośów. Dla tego to tak się gniewamy, jeżeli kto, choćby sumienie, wykłaje błędy nasze. Wolimy pokatnie szarpiąc osobistość, choćby nie zawsze się nam prawdę o nich powiedzieć udało, głośno przechwalać się, apoteozując dobre chęci, postęp i świetne nadzieje wypływające z tendencji naszego ogółu. To też odmitym pochwalnie kazidami ogół, niezawiera w sobie ani jednej osobistości, która by się cieszyła powszechnym uznaniem, nawet ufnością. A bodaj czy nie skuteczniejszy byłoby, gdybyśmy otwarcie wyznając błędy nasze, otwarcie też zasługę uznali. Sum cuique.

Niech nam wolno będzie przytoczyć słowa, które mi głęboko utkwiły w pamięci: „La vraie vertu humaine n'est pas purement négative. Elle ne consiste pas seulement à s'abstenir de toutes les choses qui sont reprochées par le droit et la morale; elle consiste aussi et bien davantage, à faire acte d'énergie, de talent, de volonté de caractère, contre le débordement de toutes ces personnalités, qui par le seul fait de leur vie, tendent à nous effacer.”

Zdarza się, że i strach sprowadza dobre skutki, przynajmniej tak się u nas obecnie dzieje. Lękając się braku rąk do zebrania czem nas Bóg obdarzył w polu, zjawiamy się czyniemy niż zwykle i pomimo ciągłych deszczów, które nam cały maj i czerwiec przeszkadzały, karmy sprężnięte, w żniwach (choć urodzaj mieliśmy dobry, mianowicie jarzyny powszechnie się udały) nie zostaliśmy się od lat minionych i usiew już ożyminy jakże idzie niegorzej. Najemnik zastąpił brak zmniejszonych gwałtów, i nie tak to było drogo i trudno, jak się nam uprzednio zdawało. Ekonomisci mówią, iż wielkich cen, wymaganych przez robotników, być nie należy, gdyż wszystko musi przysięść do równowagi: albo się cena produkcji zwiększy, albo stosunkowo wymagane pracy się zmniejszy. Może to i pewnik gdzieś indziej, tylko nie u nas. My się jeszcze nad tem nie zastanawiamy. Każdy z nas w razie potrzeby, targuje się na swoją rękę, nie obliczając ani realnej wartości pracy, ani rzeczywistej korzyści z onęj. Niewiem nigdy, ile sąsiadzi placą za takie same roboty, tylko na słowo pierwszego lepszego, dodajemy kilka groszy, lub co częściej, o jeden więcej kieliszek wódki. Dla tego to mieliśmy różnicę w opłacie, której pojąć nieumiemy. Dla czego naprzykład: p. A. placił kosiarzom po gr. 50 i 3 f. chleba; zniosem po gr. 40 i 3 f. chleba; p. B. placił tyleż z dodatkami kieliszka wódki; p. C. dodał jeszcze drugi kieliszek; a p. D. do opłat powyższych swoją strawę jeszcze uguszczał?

To pewna, że nikt na tem nie zyskuje, najmujać podwyższając sobie koszty, tracąc widocznie, a robotnik widła do reszty pojęcie o wartości swej pracy, odrabia ją lada, zwłaszcza, gdy zasłyszysz, iż gdzieś się więcej placi, uczy się niewymiernych wymagań, wałęsa się targując się, lub czekając zaprosin na dośnośną platę i dobry traktament marnując czas bezkorzystnie.

Nie mogę pojąć dla czego i ci nawet, którzy wierzą w błogie skutki wstrzemięźliwości, którzy nie z szysztwem słuchali o tem, iż w Maju w Wilnie zebrani współziomkowie „polecieli wstrzemięźliwie uczyć się obywatelskim każdego, nie raz niewydrażniając się poć wódką swych najemników. Mówicie panowie, iż bez wódki dostać robo-

tnika nie można. Nieprawda! każda miejscowość ma przecież takich, którzy obchodzą się bez szynkarskiego traktamentu, i z robotami w polu od was się nie zostali. Mówicie, że w żnojęj pracy wypity kieliszek wódki pokrzepia i dodaje siły. O moi panowie! szlachetna to myśl dbać o zdrowie wieśniaka, dziwna tylko dla czego dawniej nie pofiliście przychodzących na pańszczyznę; a jeśli i to miało gdzie miejsce, zapewne nie tam, gdzie ci wieśniacy wydziałową robotą zajęci byli. Mówicie, że jeden, dwa lub trzy kieliszki wódki zaszkodzą im niemogą; a kilkunastoletnie chłopcy i dziewczęta? a ci, którzy pociągnięci do wstrzemięźliwości, wymawiają się potem, że ich sami panowie wódka polili? Mówicie w końcu, że bez wódki roboty idzie nie sporo, że w braku energiczniejszych środków, to jeden bodziec do pracy, którego nam tylko użyć wolno. Wyście ostatni najszczerzy. Tak—poć wódką, aby robotnika od sąsiada odciągnąć, aby nam snop zboża czy garść siano więcej się zbierało, korzystamy z nieszczytnego nalogu, choć wiemy, że nim tylko naszego wieśniaka zgubić można. A przecie, trochę tylko sumennej rozważy, porozumienia się, a wieśniakom pracy, nam ręk nie zabraknie.

Od kwietnia listy nadawcze zaczęły się wprowadzać u nas. W wielu miejscowościach właściciele zgodzili się zmodyfikować rozdział dni roboczych prawny, przenosząc ulamki na dół aż na zimę, niektórzy zaś te ulamki zupełnie z powinności wyrzucili; to spowodowało, że w majątkach, gdzie na powyższych warunkach listy nadawcze się wprowadziły, dotąd jest spokój, o żadnych skargach niesłychać. Przejścia na czystsze, jednocześnie z wprowadzeniem listów, prawie miejsca nie miały, oświadczenia się nadal bardzo rzadkie, najbardziej do tego przeszkadzała nieufność i kommisja regulacyjna, pierwsza włóścian w zawieszaniu, druga właścicieli w szachu trzymająca. Brak zbytu i niskie ceny produkcji, niepewność zarobku, a nadewszystko nieufność w siebie samych, włóścian smutną przyszłością straszły. W wielu miejscach najtwardszej wyznają, że chociaż wiedzą, iż pańszczyzna niższej od realnej wartości ceniona, zawsze od czynszu jest wyższa, ale pańszczyznę chcą niechęć odbić trzeba, a więc się od będzia, a zarobek może się nieciebieć, lub zarobiony pieniądź się straci, a wówczas gospodarz z rodziną zginać musi. Smutna to niewiara w siebie. Biedny lud! a szkoda, bo zaen z gruntu. Oddawna nie słychać było u nas żadnego wypadku, któryby skazywał na charakter ludu mógł rzucić; dotąd najważniejsze i jedne zarzuty, lenistwo i nieufność, a głównie przyczyny tego d i s i a j wódka i ciemnota, dzisiaj, bo dawniej możeby się i wiele innych przyczyn znaleźć dało. Do nas należy usuwać te powody. Obysmy tylko wziąć się do tego zapragnęli.

S. Bialina.

Z gubernji Mohylewskiej.

HORY-HORECKIE NAUKOWE ZAKŁADY.

Przed rokiem skreśliłem stopniowy rozwój naukowych rolniczych Horeckich instytutu od początku ich założenia; dla uwidocznienia obecnego ich położenia powinien byłbym choć pobieżnie dotknąć przeszłości, niechęć się jednak powtarzać i dla tego powołuję się na N. 59 i 60 Kurjera Wileńskiego z 1861 rok.

Tutaj skreślę położenie Horeckich naukowych zakładów od roku przeszłego.

Ferma naukowa Horecka niepi i bez obawy twierdzić mogę, że działalność i czynność pana Jurewicza, dyrektora tej fermi, coraz więcej i coraz dotychczas wykazywać się będzie we wzroście tego zakładu i doskonałaniu się wszystkich jego części. I tak np. w wielu gałęziach fermi zmniejszono liczbę robotnika a pomimo to jednak wszystkie roboty idą dającym trybem i nikomu nie przybyło ciężaru w pracy. Polowe roboty wykonywają się z mniejszą liczbą rąk, a jednak wszystko się robi równie starannie jak i dawniej, zmienia więc tylko w sposobie.

Pole ekonomiczne, które się ciągnęło po obudwach stronach wielkiej drogi na czterech milach, teraz więcej jest zbliżone do zabudowań gospodarskich, przez co zmniejszono metę wożenia nawozu. W tym celu dalsze pole przeznaczone jest na wygon a do bliższych wewnętrznych przynależy tyłek pola zewnętrznego dawnego wygonu.

Płodowin był tak rozłożony, że nawoz następował po trzech i pięciu latach, i po drugim nawiezieniu szły rośliny wyciechające: ozimina, okopowe, dwa razy jarzyna, której częściej zasiewała się Inem.

Dla usunięcia tej nierównowagi p. Jurewicz zmienił następnie: 1-go pola połowa z ugorom czystym, druga połowa wyką zasiała; w 2-gim polu ozimina, z którą druga połowa pola zasiewała się ma koniżyną; 3-go pola połowa okopowami, druga zaś z koniżyną; 4-te pole z jarzyną.

1) Ugor.	5) Wyka.
2) Ozimina.	6) Ozimina.
3) Okopowe.	7) Koniżyna.
4) Jarzyna.	8) Jarzyna.

Jeżeli później więcej będzie nawozu, cały ugor będzie się zasiewał wyką na karm.

Chociaż zrobiono już wstęp do użycia bardziej udoskonalonych narzędzi w gospodarstwie fermi, jednak zawsze daje się widzieć ich brak. Plug grójński, zamienna wprawdzie sochą białoruską, jednakże inne rolnicze narzędzia, wozy i przyrządy zawsze też same a bardzo niedoskonałe. Maszyny zaś i wszelkie udoskonalone polowe i gospodarsze narzędzia, które są w posiadaniu instytutu służą za wzory i dotychczas nie wprowadzają się w użycie gospodarstwa fermi horeckiej.

W fermie Horeckiej brakuje dotychczas udoskonalonych rzemieślników w każdej gałęzi techniki gospodarczej, a chociaż uczniowie jej z klasy 3-iej są nieco wdrożeni, nie mogą jednak swych kolegów z niższych klas kształcić, nie będąc sami należyte udoskonalonymi, a prztem mając swe właściwe zatrudnienia.

Podobnie nierozłączny zawsze w równie dobrym stopniu się utrzymuje: jeżeli to prawda jednak, że czysta rasa juchtandzka ma się skrzyżować z inną, gorszą, wielka to będzie szkoda, ponieważ, że wszystkich innych ras hodowlą fermi Horeckiej tamta okazuje się być najkorzystniejszą i najlepszą, nie należałoby więc jej do szczeru znosić.

Oczekania, która na przyszłych europejskich wystawach odbierała w nagrodę złote medale, znajduje się w takimże samym świetnym stanie jak i dawniej, nie wiem tylko czy się rozwija i doskonali według współczesnej nauki i stosownie do potrzeb teraźniejszej fabrykacji.

Hodowla bydła zawsze jednaka, jak pierwsi tak i teraz utrzymuje się rasa fochtlandzka bez żadnej zasady, lecz tylko oparta na jednym widmie się tego, który ją pierwszy do fermi sprowadził. Rasa litewska zaczyna być bardziej pielęgnowana, ale niewiem, czy były czynione z nią jakie próby albo doświadczenia.

W rzemieślnictwie i teraz kształcą się uczniowie fermi; mnie się jednak zdaje, że daleko byłoby pożyteczniej, gdyby zamiast dubitania się około wszelkiego rodzaju rzemiosł, niezbędnych w rolnictwie, uczniów z 3-iej klasy fermi, okazujących szczególną chęć i zdolność do którego bądź rzemiosła wysyłano do celniejszych warsztatów Niemiec lub Królestwa, gdzie w tym względzie mogłyby być zawierane

właściwe umowy. W takim razie uczniom kończącym terminowanie w rzemieślnictwie należałoby z pewnemi zastrzeżeniami udzielać kredytu do zakładania warsztatów we wszech, z kąd by uczniowie wysłani.

Szkola miernicza, kadastru i lustracji. W szkole mierniczej, lustratorów zwanej, nie nowego nie zaszło. P. Leśniewski trwa zawsze w poświęceniu się zupełnemu i niezmordowanej pracy koło fachowego kształcenia młodzieży, która nie przestaje robić postępów w naukach sobie zakładanych.

Dziwna, jak też dotychczas w naszym narodzie nierozwinięła się dążność, do korzystania z wybitniejszego kierunku rozwoju społecznego. Z oswobodzeniem włóścian, pomiar we wszystkich majątkach stał się koniecznym, a tak mało mamy geometrów dobrze wykształconych; młodzieży znowu pragnąc się kształcić lecz nie posiadając środków do tego nam nie braknie, — czemuż więc przypisać, że tak niewielkie jest grono rodaków w mierniczej Horeckiej szkole, w której etat utrzymania bez żadnego obowiązku odslużowania jest znaczny, jeżeli nie brakowi umiejętności korzystania z potrzeb społecznych na dobre będących. Ich wyrozumienie nastroczyłoby uczciwy kawał chleba powszedniego z pożytkiem ogólnym i pomógłby w narodzie liczbę ludzi pożytecznych. Takie zapoznanie zdaje się pochodzić w części stąd, że dzienniki krajowe niezwyczajną wagą publiczności na ten przedmiot, a także i stąd, że ogół nie przyszedł do poczucia rzeczywistej potrzeby oznajmiania się ze wszystkim co się dotyczy kraju naszego, a ztąd wynika i tak mało upowszechnienie dzienników krajowych. Wszystkich ludzi dobrych woli najświetlszym jest obowiązkiem, co najwięcej przyczyniać się do upowszechnienia dzienników ojczyźnych, a mianowicie prawdziwie i dobru społecznemu służących, a te powinny nieszczytnie kosztu zwrócić swą szczególną troskliwość do poznania miejscowych ogólnych potrzeb społecznych nie tylko we względzie moralnym lecz i materialnym. Niechże więc czasopisma krajowe raczą zwrócić swą uwagę na szkołę mierniczą horecką, niech zachęcają młodzież naszą do faciat mierniczego, wpływają na moralne jej usposobienie i przekonanie, że szybkie nabywanie majątności i chęć przedkolej wzbogacenia się kosztem swych współbraci majątnościowych, jako posiadaczy gruntów niegadają się z zasadą uczciwości, jest krzywdą wyrządzającą się narodowi nie zaś jednostkom.

Szkola Rolnicza znajduje się zawsze w tymże smutnym stanie, a usposobienie uczący się w niej młodzieży jest niezadowolniającym.

Rodaków naszych jest ledwie kilkunastu, z tych kilku bardzo zdolnych i wiele na przyszłość obiecujących. Przez kilka miesięcy w ciągu lata kursa właściwe są przerwane, w celu oznajomienia młodzieży z praktyką we wszystkich gałęziach gospodarstwa; jednakże uczniowie bez przewodnika puszczeni, jedni niechęć korzystać, drudzy niemogą a wszyscy bezowocnie tracą czas poświęcony na praktykę.

Rzecz niezawodna, że gospodarze podnieść mogą najbardziej dochody swe przez doskonały przerób płodów surowych: technologia gospodarza stanowi bardzo ważną gałąź przemysłu rolniczego, więc wielkimi by to było dobrodziejstwem, gdyby uczniowie okazujących szczególną zdolność do technologii na technologów kształcono, z wielką więc stratą dla przyszłego rozwoju rolniczego projektowany zakład technologiczny w Horkach spełnił na niczem.

W razie wykładowi nauk technologicznych w szkole, sądzić, że kurs powinien być składający z przygotowania i z drugiego oddziału, którego uczniowie jedni poświęcaliby się wyłącznie rolnictwu, drudzy technologii rolniczej. Niemysle rozbudzać wzajemnych niechęci, rad jestem przeciwnie uczyć wszelką zaslugę; lecz śmiało wypowiadam me zdanie: że w wychowaniu naszym rolniczym rodzi się w nas to zapoznanie własnych źródeł bogactwa, środków jego rozwinięcia i bilchówalce hodowania obecnemu przemysłowi. Przytuszczając, że rozwój nauk jest ową dziedziną, w której znikają wszelkie cechy narodowe, i że miłość swiatta i prawdy jest owym „wzajem łączącym” wszystkie pokolenia, wieki i narody; ależ nauka rolnictwa, będąc opartą na naukach przyrodzonych, musi nie tylko stosować się do miejsca i położenia jego, lecz także zdobywać tajniki przyrodzenia w kształtach i formach każdemu krajowi właściwych.

Niezawodnie, że smutny stan szkoły Horeckiej pochodzi stąd, że instytut jako świadek głównie na siebie zwraca uwagę; ale i to jest niezaprzeczalnym, że gdyby posiadał inspektora tej szkoły powierzono człowiekowi z powołaniem i przejętemu swiętością powołania swego, kraj posiadałby zarządczących i oficyalistów z wyższym naukowym wykształceniem, przy ogólnym zaś przebadaniu się potrzeby nieodzownej ulskonięcia i podniesienia rolnictwa, szkoła Horecka stałaby się niemalą dzwignią jego.

Instytut Rolniczy. Cieszę się, że przepowiednie moje w sprawozdaniu przeszłorocznym o Instytucie Hory-horeckim najzupełniej się sprawdzają; bo w ciągu roku tego daje się spostrzegać dążność do wieloletniej teorii w praktykę czyli raczej do wysnućia ośnowy badania naukowego.

Takim właśnie jest kurs profesora Stebuta, który obecnie bawi w Londynie dla zdania sprawy z wystawy powszechnej. Wykład jego ze wszelkich miar odpowiada współczesnemu rozwojowi nauki. Mł on zawsze na względzie zrealizowanie dociezionej prawdy, a posiadając gruntownie wszystkie główne pomoce nauki, pogląd swój opiera na faktach rzeczywistych odkrycia naukowemu stwierdzonych; śmiało można powiedzieć, że prelekcje profesora Stebuta są chlubą zakładu.

Wkrótce mi się urządzi stacja dla badania fizycznych i chemicznych własności gruntu, także dla doświadczeń fizjologicznych, w osobnej budowie przy polu praktycznym, z pomieszkaniem dla pracujących docentów i praktykujących studentów. Narzędzia dla tej stacji są już przysłane, spodziewać się więc można, że panowie docenci zechcą się zająć rozbiorem wierzchnich warstw ziemi w różnych punktach kraju. Może też pracom ich Opatrzność pobogostawi i te może posłużą do rozwiązania zasadniczego zadania ojczyźnego rolnictwa, co mianowicie ono ma uprawiać względnie do klimatu swego, do położenia geograficznego i do potrzeb współczesnych w epoce, gdy urządzające się komunikacje żelaznych dróg niezawodnie wyrzucić muszą stany wpływ i wywołać w pewnych miejscowościach reformę w samej ośnowie rolnictwa. Pamiętajmy, że zmiana stosunków włóściańskich znajduje nas nieprzygotowanych jak również i włóścian: jedni i drudzy nie wiemy jak sobie poradzić, przy wolnej pracy i z najemnym robotnikiem jeżeli kroczyć będziemy na oślep i to mianowicie produkować co nam jest niewłaściwe i w czem ni: możemy wytrzymać w spółubieganiu się innych prowincji, czeka nas straszny zawód i niejedna kleska.

W imię dobra powszechnego i ocalenia rolnictwa naszego, wolamy do was przewodnicy jego, byście pamiętali chcieli, że przed lat pięćdziesiąt Anglia wina była swo ocalenie trafiaćmu rozwiązaniu zadania, że przy klimacie mglistym, wilgotnym i chłodnym, uprawa traw pastewnych jest najodpowiedniejszą. Na tem urosł duch Bakewella i hodowla owiec wypasowych, której głównie Anglia zawdzięcza wzrost i potęgę swego rolniczego przemysłu. Od was oczekiwać będziemy głosu, który

z chlubą dums, jak niedys Arthur Joung, wyrzecz: „umiemy już wyciągnąć korzyść z naszego klimatu.”

Coby to było za szczęście dla rolnictwa naszego, gdyby poznano i wyjaśniono, jaka rasa bydła może nam rokować największą korzyść, co mianowicie ma być celem hodowli bydła. Spodziewamy się, że stacja w swych doświadczeniach fizjologicznych sprawdzi wzajemny stosunek naszych karmów co do ich pożywności. Jakże to byłoby pożyteczne, gdyby kto obierając za główny cel badania hodowlę bydła, sprawdził chęć żywą wagę zwierzęcia z poślonością naszych karmów krajowych i porównać ich pośloność z tabelką zagraniczną w tym przedmiocie.

W okolicach mnie wiadomości hodowla koni i bydła przychodzi już prawie do zupełnego upadku, nie tylko od zarazy grassującej, lecz także z niedostatku paszy, tak letniej jako też i zimowej; wprowadzenie więc systematami pastwiskowego w gospodarstwie ludu wilejskiego, jest konieczne, a wykazanie roślin pastewnej krajowej odznaczającej się swą pożywnością względnie do rodzaju gruntów i ich wyżywienia, jest w gospodarstwie krajowym na dobre i potrzebą wielkiej wagi.

Praktyczne pole, należące do Instytutu Horeckiego a graniczące z polemaki fermi, będzie nadal w zupełnem rozporządzeniu profesora agronomii p. Stebuta i służyć oddać będzie dla rozmaitych doświadczeń studentów.

Professor mechaniki i architektury a prztem technik i inżynier, kierownik drenażu pan Kozłowski, ma w tym roku szerokie pole do swej działalności, cztery tysiące rub. sr. bowiem, wyznaczono na drenowanie i kulturę 30 morgów łaki Nattalinskij. W ciągu tego lata będzie się odbywać karczowanie, nawożenie tłuczonymi kośćmi, bronowanie i nasypywanie popiołem. P. Kozłowski urządzi także, pompe dla irygacji ogrodów warzywnych należących do fermi Horeckiej.

Sprowadzona nowa maszyna do robienia cegieł, która została zastawiona do lokomobili. Maszyna ta jest roboty braci Saksenburgów, kosztuje 1.000 rub. sr.

Skład tej maszyny podobny jest do żelaznego mylnika dla tarcia kartofli, cylindry tylko są położone jeden nad drugim. O działaniu jej jeszcze nie można powiedzieć, ponieważ zachodzi trudność w ustawieniu stoła, na którym maszyna wytłacza cegły.

O LOTERJI NA SZYMANOW I SEROKI.

Z powodu mającego się, wkrótce rozegrywać, piątego oddziału loterii na dobra Szymanow i Seroki, nie od rzeczy będzie rzucić tu kilka uwag o jej urządzaniu.

Nie mówiąc już nie o samym planie loterii, która wypuszczając 35.000 biletów, daje tylko 7.000 wygranych, niepodobna pominąć milczeniem znacznych zysków, które zapewnia osobom zmuszonym dla zbiegu nieszczęśliwych okoliczności sprzedać swoje majątki za pośrednictwem loterii, i kolektorom, którzy się podjęli ogromnej pracy rozprzedawania biletów na tę loterję, i narazicie osobom, które się karmia błagą nadzieją wygrania pięknego majątku, lub zamiast tego znacznej jakiejś summy. Ażby się o tem dowiednie przekonac, dość jest rzucić okiem na plan 4-go oddziału loterii na Szymanow i Seroki.

Paragraf 8 tego planu oświada, że oprócz 40 kop. wpisowego, za bilet bierze się jeszcze 3 kop. na przesyłkę od rubla. W § 10 powiedziano, że od biletów frejowych, oprócz wpisowego potrąca się jeszcze 10 procentów ich wartości. Te blahe na pozór procenta, idą na korzyść kolektorów, z których ten co będzie miał szczęście przedać z ogromnem wysileniem bilet, wygrający w 4-m oddziale majątek wartujący 425.700 rubli, otrzymają 17.208 rub. Nieprawdaz, sumka za nadto już okragła!

Wygrający majątki spotykają się również z małą niedogodnością. Gdyby któremukolwiek z nich przyszło do głowy wziąć majątki w naturze i gospodarować w nich, wypadłoby im jeszcze spełnić malenkie warunki, zastrzeżone w § 8 i 12, t. j. zapłacić natychmiast z summy, na jaką ocalona wartość majątków (475.000) 10-ty i 3-ci procent od wygranego rubla, co wyniesie ni mniej ni więcej jak tylko 59.593 rubli.

Lecz założyciele loterii, biorąc na uwagę, że większość nie może rozstrząść tak znacznymi summami, postarali się uchylić i te niedogodności, wydając wygrającym zamiast majątków summy w jakiej oszacowane zostały, ale rozumie się nie całą, a tylko 5%, co też wyniesie w 4-m oddziale 238.000 rub. Tak dobroczyńny środek wybił wygrających od konieczności płacenia znacznej summy, którą troskliwi założyciele potrącają z 5% wypłacanej summy. Wszystko to razem wzięte, wyniesie tyle, że szczęśliwy smiertelny, który wygrał majątek, oceniony na 425.000 rubli, odbierze tylko 224.202. Zapewnie i to, powiedzą nam, kusz porządny. Ale z drugiej strony i 5% summy z procentami przypadająca na korzyść założycieli, stanowi takż okragłą sumkę 201.498 r., która oni wygrający na pewnika z dodatkami majątków, które pozostają w ich ręk. Być może, że znaczne wydatki, poniesione przez założycieli przy urządzaniu tej Loterii były przyczyną, że się pobierają tak ogromne procenta na ich korzyść, nawet z wygranych pieniężnych na 336.000 rubli, od których na korzyść kolektorów potrąca się 52.030 rubli.

Odczytawszy do wszystkiego, cośmy podali wyżej, summy od wygranych bezpłatnych, którą odbiorą właściciele majątków, wypadnie, że założenie podobnej loterii zamadło już jest korzystnym i dla nieszczęśliwych posiadaczy dóbr i dla biednych w pocie czoła, pracujących kolektorów.

WIADOMOŚĆ GIEŁDOWA OD OTTONA SCHMIDTA.

z Królewca, d. 10 września 1862 r.

Pszonica:
Bardzo kolorowa 124—125 f. 83—84½, 127—128 f. 86—88
130 f. 90—91, 132—133 f. 93 za szefel.
Kolorowa 123—125 f. 78—82, 127—128 f. 84—85 za szefel.
Czerwona 126—127 f. 83, 128—30 f. 89, srebr. gr. za szefel.
Żyto, w ostatnich dniach więcej na siebie wzrosło 119—120 f. 55½, 120—121 f. 56, 122—123 f. 57½, 124—125 f. 59, 126—127 f. 61 srebr. gr. za szefel.
Jęczmień, większy 106—108 f. 43—45 sr. gr., mały 104—106 f. 43—45 sr. gr. za szefel.
Owies, 75—80 f. 27—28 sr. gr. 30—35 sr. gr. za szefel.
Groch biały, do gotowania 60—62, Zielony 65—80 srebr. gr. za szefel.
Słonecznik 65—68 srebr. groszy.
Włókna 43—49 sr. gr., ziarna jak zwykłe 50—55 sr. gr. za szefel.
Luliane siewne, szukaj 108—110 f. 82—85 sr. gr. 112—114 f. 90—91 srebr. gr. za szefel.
Tymoteusz od 5 do 7 tal. w 100 f. wagi Komory celnej.
Koniżyna a wyższej.
Okowita w 8000% Trallesa 88½ talara za wiosną 189, tal. z kufa.
Guano w najlepszym gatunku 5½ talara za 100 f.
Gips—nawozy prawdziwy francuski 16 sr. gr. za 100 f.
Mąka kościana 3½ talara za 100 f. wagi Komory celnej.

ROZMAITOŚCI.

— W Wiedniu wyszedł trzeci i ostatni tom dzieła p. t. „Podróż fregaty austriackiej Nowarra, na około ziemi przez p. Smergeta.” Ciekawie opisywa dzieła zawiera wiadomości z dziedziny zoologii, geologii, botaniki, etnografii, antropologii, nauk lekarskich, statystyki i handlu. Wydanie wszystkich prac o tej wyprawie ma kosztować 100.000 zł. reńskich (400.000 zł. polskich). Przywiezione zbo-

